

RĪGAS PEDAGOĢIJAS UN IZGLĪTĪBAS VADĪBAS AKADEMIJA

Pedagoģijas fakultāte

LAURA LUKAUSKA

**PIRKSTU ROTAĻU IZMANTOŠANA 1.5 – 3 GADUS VECU BĒRNU RUNAS
ATTĪSTĪBAS SEKMĒŠANAI**

Kvalifikācijas darbs

Darba vadītājs:

Asoc. prof.

Dr. Paed.

Agrita Tauriņa

Akadēmiskais

Grāds

Vārds, uzvārds

Paraksts

amats

Rīga

2012

Anotācija

Darba temats: Pirkstu rotaļu izmantošana 1.5 – 3 gadus vecu bērnu runas attīstības sekmēšanai.

Temats tika izvēlēts ar nodomu izvērtēt un aktualizēt pirkstu rotaļu nozīmi 1.5 – 3 gadus vecu bērnu runas attīstības sekmēšanā, jo pirkstu muskulatūras attīstība labvēlīgi ietekmē bērna runas zonu funkcionēšanu galvas smadzenēs. Pirkstu rotaļas attīsta arī izziņas procesus. Šīs rotaļas neprasa nekādus telpas ierobežojumus, vienīgais, kas ir vajadzīgs, - pirmsskolas skolotājas vai vecāku zināšanas un vēlēšanās darboties ar mazo bērnu kopā, līdz ar to pirkstu rotaļas var izmantot dažādos dienas momentos, dažādās vietās.

Darba mērķis: izziņāt 1.5-3 gadīgu bērnu runas attīstības sekmēšanas iespējas izmantojot pirkstu rotaļas un izveidot ieteikumus vecākiem un pedagogiem, bērnu pirkstu un plaukstu muskulatūras un runas attīstības sekmēšanai.

Lai sasniegtu mērķi tika analizēta pedagoģiskā un psiholoģiskā literatūra par pētāmo tēmu. Darba teorētisko bāzi sastāda tādu autoru, kā D. Markus, I. Miltiņas, B. Brices, D. Lieģenieces, I. Elnebijas, A.Ļubļinskas, I. Hadoņokas, V. Rūķes – Draviņas, B. Kraftes, D. Dzinteres, T. Zīriņas, I. Nazarovas, V. Kalniņas, D. Skrubes un Ļ. Vigotska teorētiskās nostādnes. Darba teorētisko daļu sastāda: runas un valodas raksturojums, tās attīstības raksturojums bērnu otrajā un trešajā dzīves gadā, rotaļas aplūkojums runas attīstības un valodas apguves aspektā, ieteikumi pirkstu rotaļu izmantošanā gan vecākiem, gan pedagogiem.

Darba empīriskajā daļā var aplūkot pētījuma bāzes un metožu aprakstus, bērnu runas līmeņa analīzi, pirmsskolas skolotājas interviju, kā arī vecāku un pirmsskolas skolotāju viedokļu izpēti un raksturojumu.

Pētījuma rezultāti apstiprināja izvirzīto hipotēzi: ja pirmsskolas skolotājs ņems vērā pedagoģijas un psiholoģijas atziņas par bērnu un to runas attīstību, un ikdienā savā darbā ar bērniem izmantos pirkstu rotaļas, tad veiksmīgi tiks sekmēta 1.5 – 3 gadīgu bērnu runas attīstība.

Darba apjoms: 55 lappuses, 17 attēli, 5 tabulas, 3 pielikumi, 36 izmantotās informācijas avoti.

Annotation

Thema der Arbeit: Die Ausnützung des Fingerspiels für Kinder Sprachentwicklung im Alter 1,5 – 3 Jahre.

Das Thema wurde mit Absicht gewählt, um zu zeigen, evaluieren und zu aktualisieren welche Rolle des Fingerspiels an die Kinder Sprachentwicklung und Fingermuskulatur spielt und welche positive Einflüsse der Funktionsweise auf dem Sprachbereich des Gehirns lässt. Die Fingerspiele entwickeln sich kognitive Prozesse. Dafür braucht man kein besonderen Platz, nur Lehrer oder Eltern die den Spiel wissen und im Spiel mitteilen. Das kann in jedem Tagesmoment und Ort ausnützen.

Das Ziel der Erforschung ist zu erforschen welche Entwicklungschancen durch die Förderung der Fingerspiele des Kindes gibt und welche Empfehlungen für die Eltern und Lehrer empfehlen kann um Kinder-Finger, Handgelenk Muskeln und Sprachentwicklung verbessern.

Um das Ziel der pädagogische und psychologische Analyse zu erreichen wurde vollgende Literatur ausgenützt: Die theoretischer Basis stützt sich auf die Autoren D. Markus, I. Miltinch, B. Brice, D. Liegeniece, I. Elnebijas, A. Ľubļinskas, I. Hadoņokas, V. Rūķes - Draviņas, B. Kraft, D. Dzinteres, T. Tern, I. Nazarov, V. Coaster, D. Scrub und I. Vygotskys theoretischen Rahmen. Der theoretische Teil stützt sich auf Sprech- und Sprachstörungen, Eigenschaften der Wachstumseigenschaften von Kindern in der zweiten und dritten Lebensjahr, spielt vergleichende Analyse der Sprachentwicklung und Empfehlungen an Eltern und Lehrer beim Fingerspiel.

Im empirischen Teil der Arbeit sieht man basierte Methoden und Beschreibungen der Kinder die Rede-Level-Analyse der Pre-School Teacher Interviews, sowie Eltern und Betreuern.

Die Erforschungen sind erfolgreich und bestätigt die Hypothese. Wenn die Pre-School Teacher berücksichtigt werden die pädagogische und psychologische Wissen über Kinder und ihre Sprachentwicklung und in ihrer täglichen Arbeit mit Kindern wird das Fingerspiel verwenden, werden wir erfolgreich zu 1,5 - 3-jährige Kinder die Rede Entwicklung beizutragen.

Inhalt: 55 Seiten Bilder: 17 Seiten Tabellen: 5 Beilage: 3 Ausgenützte Literatur: 36.

Saturs

Ievads	5
1. Runas un valodas jēdzienu skaidrojums.....	7
1.1. Valodas būtība.....	8
1.2. Runas funkcijas, procesi, veidi	12
1.3. Runas attīstība un valodas apguve	15
1.3.1. Otrā dzīves gada bērnu raksturojums	17
1.3.2. Trešā dzīves gada bērna attīstība.....	19
2. Rotaļas nozīme bērnu attīstības sekmēšanai	23
2.1. Rotaļa - runas attīstības un valodas apguves aspektā.....	29
2.2. Ieteikumi pirkstu rotaļu izmantošanā.....	35
3. 1.5 – 3 gadus veca bērna runas attīstības empīriskais pētījums	38
3.1. Pētāmās mērķauditorijas apraksts	38
3.2. Pētījuma metožu apraksts.....	38
3.3. Pētījuma apraksts un analīze	39
Secinājumi.....	53
Izmantotā literatūra un informācijas avoti	54
Pielikumi	56

Ievads

„Viena no svarīgākajām valodas funkcijām neapšaubāmi ir sazināšanās funkcija. Par to, cik ļoti mēs vēlamies izteikt citiem savas domas, kaut ko pastāstīt, apspriest, pārliecināt citus, saņemt informāciju, dalīties pieredzē, izkliegt dusmas, čukstēt noslēpumus, paust emocijas, liecina jau maza bērna pirmie centieni kut ko pavēstīt pārējiem cilvēkiem.” (Markus, 2003, 12)

Iemācīt bērnam izmantot latviešu literārās valodas bagātības ir sarežģīts, bet ļoti svarīgs uzdevums. Valodas vispusīga apguve jāliek audzināšanas pamatā jau ar pirmajiem dzīves mēnešiem attīstot un arvien pilnveidojot bērnu runu, jo visi bērna kognitīvie procesi – domāšana, uztvere, iztēle, atmiņa arī uzmanība un emocijas ir saistīti ar runas attīstību un bez runas nevar pilnvērtīgi veidoties un attīstīties.

Bērna runas attīstība ir dzimtās valodas apguves process. Tas ir process, kurā bērns apgūst prasmes izmantot valodu kā apkārtējās pasaules izziņas līdzekli, tas ir cilvēces uzkrātās pieredzes apguves process, kurā valoda kļūst par sevis iepazīšanas un pašregulācijas līdzekli, cilvēku saskarsmes un mijiedarbības līdzekli.

„Valodas apgūvē ir divi ceļi: bērna ikdienišķajā, dabiskajā saskarsmē ar apkārtējiem pieaugušajiem un vecāku un pedagogu īpaši organizētas apmācības procesā. No šādas dabiskas un speciālas apmācības satura, rakstura un metodēm ir atkarīga bērna runas attīstība katrā dzīves periodā.” (Ļubļinska, 1979, 257)

Lai attīstītu bērnu runu, pedagogam ir jāpārzina bērna attīstības likumsakarības un īpatnības, jāzina runas attīstības priekšnosacījumi un iespējamie veidi tās attīstīšanā.

Viens no līdzekļiem bērna runas attīstīšanai ir pirkstu rotaļa. Pirkstu rotaļu izmantošana veicina koordinācijas attīstību, līdz ar to veicina arī prāta attīstību, kā arī ietekmē mūsu garīgo un fizisko pašsajūtu. Sīkās pirkstu muskulatūras attīstība labvēlīgi ietekmē bērna runas zonu funkcionēšanu galvas smadzenēs.

Cilvēku saskarsmē liela nozīme ir valodai un runai, kuru pastiprina emocijas, tāpēc pirkstu rotaļas ir ieteicamas un piemērotas bērniem kopš agrīna vecuma, pat tad, ja bērns vēl nelalina, jo tekstu un darbības ar bērna rokām sākumā izpilda pieaugušais, nodrošinot pozitīvu emocionālu saskarsmi. Vēlāk jau bērns pats spēj izpildīt kustības, vērojot un atdarinot

pieaugušo. Tas nozīmē, ka attīstās izziņas procesi – domāšana, runa, uzmanība, atmiņa, iztēle, uztvere.

Tā kā pirmsskolas izglītības iestādē strādāju ar šī vecuma bērniem un šis ir laiks, kad bērnam ir izteikta vajadzība pēc pozitīvas saskarsmes ar pieaugušo, laiks, kad bērnam attīstās kustību koordinācija un runa, tad lai pilnveidotu savu pedagoģisko meistarību, lai bērni gūtu no tā vislielāko labumu, nolēmu veikt padziļinātu šī temata izpēti.

Kvalifikācijas darba temats – Pirkstu rotaļu izmantošana 1.5 – 3 gadus vecu bērnu runas attīstības sekmēšanai

Pētījuma objekts – Pirkstu rotaļu izmantošana runas attīstības sekmēšanai

Pētījuma priekšmets – 1.5-3 gadīgu bērnu runas veidošanās un attīstība

Mērķis: izziņāt 1.5-3 gadīgu bērnu runas attīstības sekmēšanas iespējas izmantojot pirkstu rotaļas un izveidot ieteikumus vecākiem un pedagogiem, bērnu pirkstu un plaukstu muskulatūras un runas attīstības sekmēšanai.

Hipotēze: ja pirmsskolas skolotājs ņems vērā pedagoģijas un psiholoģijas atziņas par bērnu un to runas attīstību, un ikdienā savā darbā ar bērniem izmantos pirkstu rotaļas, tad veiksmīgi tiks sekmēta 1.5 – 3 gadīgu bērnu runas attīstība.

Uzdevumi:

1. Izziņāt 1.5 – 3 gadīgu bērnu runas attīstības pedagoģiskos un psiholoģiskos aspektus.
2. Izziņāt runas veicināšanas iespējas izmantojot pirkstu rotaļas.
3. Noteikt bērnu runas attīstības līmeni.
4. Veikt aptauju par pirkstu rotaļu darbības izmantošanu 1.5 – 3 gadīgu bērnu runas attīstīšanā.

Pētījuma metodes:

- literatūras avotu teorētiskā analīze;
- novērošana;
- aptaujas (intervija un anketēšana).

Pētījuma bāze: Pirmskola izglītības iestādes „X” 16 bērni vecumā no 1.5 – 3 gadiem, viņu 16 vecāki un šīs iestādes 16 pedagogi.

1. Runas un valodas jēdzienu skaidrojums

Valoda ir vēsturiski un kulturāli izveidota zīmju sistēma, kas kalpo kā cilvēku saskarsmes līdzeklis. Pateicoties valodai, tiek nodrošināta kultūras pēctecība paaudzēs un sabiedrības iegūto zināšanu saglabāšana un nodošana nākamajām paaudzēm. (Psiholoģijas vārdnīca, 1999)

Valoda ir specifiska sugai – cilvēki. Dzīvnieku valstībā ir iespēja sazināties izmantojot dažādas balss skaņas vai ar citus līdzekļus. Ir viena svarīga iezīme, kas raksturo vienīgi cilvēku valodu, tā ir bezgalīgi produktīva un kreatīva. Cilvēki var neierobežoti par kaut ko runāt, viņi spēj pielāgot savu valodu jauniem atklājumiem un veidot jaunas domas, kuras pēc tam izteikt savā runā. (Crystal, 2012)

Valodas prasme rodas un attīstās tikai sabiedrībā un nav iedzimta. Par to liecina vairāk nekā 30 zinātniskajā literatūrā aprakstīti gadījumi, kad bērni izauguši pie dzīvniekiem, piemēram, ka 1920. gadā Indijā vilku midzenī atrastās meitenes: apmēram divus gadus vecās meitene Amala, kura drīz pēc tam nomira, un gadus septiņus vecā meitene Kamila, kura vēl nodzīvoja 10 gadu un šajā laikā iemācījās tikai 51 vārdu.

„Valoda ir cilvēka kā sabiedriskas būtnes būtiska pazīmē, kas atšķir viņu no pārējās dzīvās pasaules”. (Kļaviņa, 1997, 9)

Runa un valodas prasme attīstās noteiktā bērna attīstības posmā. Tas notiek pakāpeniski un atbilstoši bērna spējām. Attīstoties runai attīstās arī citas kognitīvās spējas – domāšana, uztvere, atmiņa. Būtībā bērna runas attīstība ietekmē visu personības attīstību, arī emociju un gribas sfēru.

Nākamajās nodaļās tiks aplūkota valodas būtība, tās struktūra, runas funkcijas, procesi un veidi, bērnu runas attīstība un valodas apguve otrajā un trešajā dzīves gadā.

1.1. Valodas būtība

Valoda ļauj veidot un izmantot domāšanu, tā veido pamatu daudzveidīgajām psihes funkcijām. Valodas funkcijas ir:

- komunikatīvā, kas nodrošina sazināšanos;
- jēdzieniskā jeb programmējošā, kas izpaužas abstraktā domāšanā;
- regulācijas, kas izpaužas valodas jēdzieniskā satura ietekmē uz dažādām organisma funkcijām, realizē apzinātās psihiskās darbības formas;
- ietekmēšana;
- kultūras veidošana, iemiesošana un apgūšana.

Šīs funkcijas savstarpēji ir ļoti cieši saistītas. Grūti pat noteikt, kura no tām ir galvenā, kura – pakārtotā. Parasti priekšplānā tiek izvirzīts ārējais acīm redzamais, proti – sazināšanās un domu izteikšana. Taču liekas loģiski sākt ar esamības izziņu un valodas lomu tajā. (Sarma, 1997, 10)

Valodas fizioloģiskais pamats ir runas orgāni, kā arī redzes un dzirdes orgāni. Runas orgāni ir mēle, lūpas, mīkstās aukstlējas, balss saites u.c. Runas orgāniem koordinēti darbojoties, tiek veidota kāda skaņa un regulācijā iesaistītās specifiskie valodas centri garozā un elpošanas centri.

Valodu veido divas mehāniskās funkcijas:

- fonācija. Tās laikā balss saites tuvojas un gaisa plūsma caur tām izraisa vibrāciju.
- artikulācija. Tā ir saistīta ar žokļa, mēles, lūpu un mīksto aukstlēju kustībām un kā rezonatori darbojas mutes un deguna dobumi, deguna blakus dobumi un arī krūškurvis.

Balss saišu vibrācijas spektrs ir saistīts ne tikai ar balss saišu kustībām un spiedienu plaušās, bet nozīme ir arī zembalsenes spiedienam un spiedienam vēdera dobumā, ko ietekmē dažādu muskuļu aktivitāte.

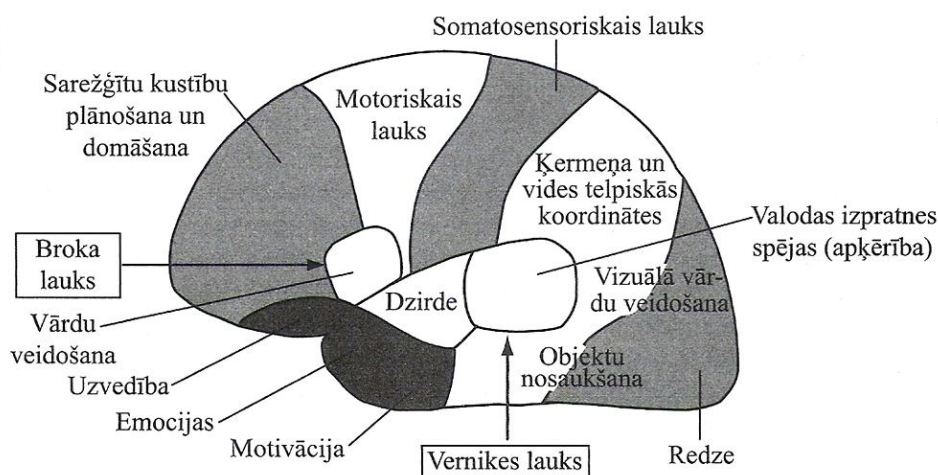
Valodas motoriskais aspekts ietver prātā formulētas domas vārdisko veidolu un vārdu izvēli, kā arī vokalizācijas motorisko kontroli un aktuālo vokalizācijas aktu. Aferentās

un eferentās impulsu plūsmas artikulācijai saskaņo valodas centri, kas cilvēkam (skat. 1. tabulu un 1. attēlu) atrodas galvas smadzeņu lielo pusložu garozā. Tie ir asociatīvie lauki: prefrontālā daļa, temporālā, mugurējā parietālā un, šie lauki iesaistās arī redzes funkcijās (acu kustības, vizuālais tēls). Valodas neverbālās, emocionālās komponentes ir saistītas ar šiem pašiem valodas centriem labajā puslodē – balss ritmu un skaņu toņus, valodas emocionālās izpausmes žestus, runātas un dzirdētas valodas emocionālā satura uztveri u.c.

1.tabula. Ar valodu saistītie garozas asociatīvie lauki kreisajā puslodē. (Aberberga – Augškalne, Koroļova, 2007, 423)

Lauks	Funkcijas	Traucējumi
Broka lauks (motoriskā valoda)	1) gramatiskās konstrukcijas; 2) kustību atmiņa, kas saistīta ar valodu	Grūtības ar valodas konstrukcijām; izlaiž mazos vārdiņus un galotnes; nabadzīga runa (telegrammas valoda)
Vernikes lauks (dzirdes valoda)	1) skandināt nepazīstamus vārdus, valodu; 2) veido un saglabā atmiņā runātā tēlu.	Nesaprātīga, neizprotama, ātra, nepārtraukta runa.
Stūra vītne – g. Angularis (redzes valoda)	Rakstītā vārda interpretācija.	Neizprot rakstīto vārdu, rakstīšanas grūtības; gadījuma rakstura vārdi; valodas deficīts.
Laterālā prefrontālā garoza (asociatīvais lauks)	Valodas izpratne, interpretācija un vārdu analīze.	Grūtības ar valodas izpratni.
Laterālā un ventrālā deniņu daiva (asociatīvais lauks)	Koordinē dzirdes un vizuālo valodu, objektus nosaucot vai lasot.	”Nedzird”, ”neredz” valodas kļūdas.

1.attēls. Ar valodu saistītie garozas lauki (Aberberga – Augškalne, Koroļova, 2007, 423)

Domājot cilvēks izmanto, t.s., iekšējo valodu – domā vārdos. Cilvēks ar vārdu un tēlu palīdzību var iztēloties un izteikt visdažādākos sava organisma stāvokļus un attieksmi pret reāli esošajiem un šķietamajiem priekšmetiem un parādībām. Ar domāšanu ir cieši saistīta atmiņa. (Aberberga – Augškalne, Koroļova, 2007, 424)

Valoda ir ne tikai domāšanas, bet arī citu psihisko procesu – sajūtu, uztveres, atmiņas, iztēles, emociju (jūtu), gribas – izteikšanas līdzeklis un rezultāts. Sajūtu un citu psihisko procesu izteikšanai valodā ir dažādi līdzekļi. Piemēram, jūtas var izpaust ne tikai izsaukmes vārdi, bet arī vārdi, kas nosauc jūtas vai ar tām saistītus jēdzienus (mīlestība, naidis, pienākums, šaubīties, lepns, pašpārliecināts u. tml.); vārdi, kas reizē ar jēdzienisko saturu izsaka arī runātāja attieksmi pret nosaukto parādību un iedarbojas uz klausītāja jūtām (māmuļa, tēvzeme u. tml.); piedēkļi, piemēram, vārdos māmiņa, valodiņa, ballīte u. tml.; teikuma intonācija, tonis, skaņu stiprums, pauzes starp vārdiem, teikuma daļām un teikumiem.

Psihiskos procesus var izteikt arī bez valodas izteiksmes līdzekļiem, t.i., neverbāli: ar mīmiku, žestiem, pozu, stāju, kustībām, gaitu, smaidu, smiekliem, asarām un citiem paņēmieniem. „„Ķermeņa valoda” ir apzināta vai neapzināta komunikācija, izmantojot dažādas ķermeņa kustības un emociju izpausmes, lai paustu valodas jēdzienisko saturu.” (Aberberga – Augškalne, Koroļova, 2007, 424) Daļa no „ķermeņa valodas” paņēmieniem ir iedzimti, bet citi tiek apgūti bērnībā vai vēlāk dzīvē, un dažādas tautas tos lieto atšķirīgi. Piemēram, Bulgārijā mājieni ar galvu no augšas uz leju nozīmē „nē”, turpretī citām Eiropas tautām „jā”. Zināšanas par bezvārdu izteiksmes līdzekļiem ir svarīgas valodu praktiskā apgūšanā. (Kļaviņa, 1997, 13)

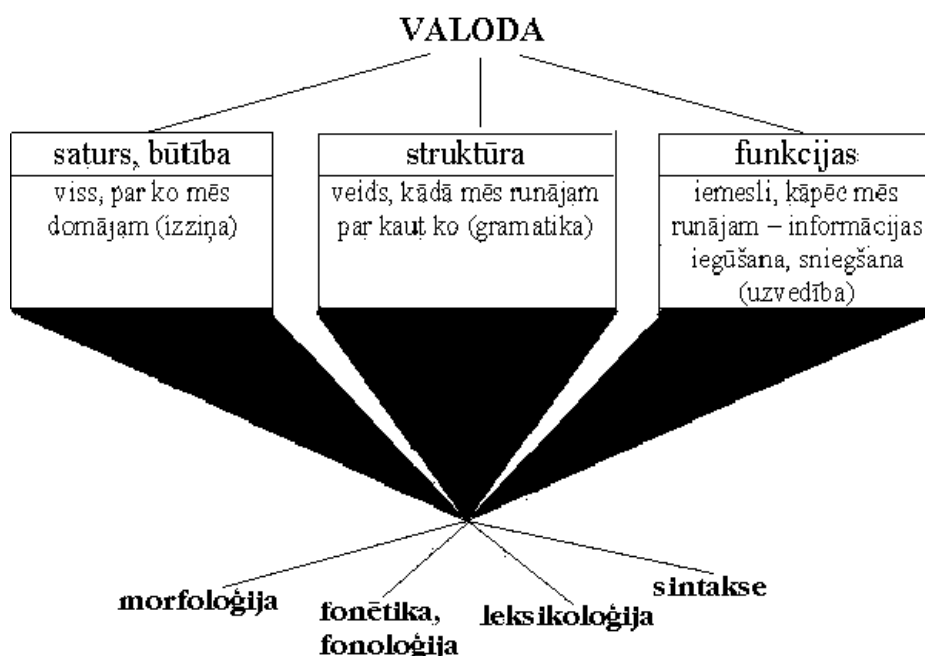
Valodā svarīgi ir divi tās pamatkomponenti - saturs, ko veido valodā materializēta reālās īstenības atspoguļotāja-doma, un skaniskais materiāls, t.i., visas valodas skaņas, kas vienlaikus ir kā domas materiālais ietērps, tā arī valodas skaniskā (materiālā) puse līdzās saturam - valodas ideālajai pusei.

Valoda ir zīmju sistēma, kas sastāv no vairākām savā starpā sakārtotām un pakārtotām apakšsistēmām, ko veido valodas atšķirīgās vienības un ko apraksta valodniecības atsevišķas nozares.

Valodas sistēma ir struktūra, t. i., vienota hierarhiski veidota sistēma. Struktūru veido dažādi līmeņi - leksika, fonētika, morfoloģija, sintakse, kas atrodas hierarhiskā sakarā. (skat.

2. attēlu) Līmeņi ir stingri jāšķir. Jānosaka katra līmeņa specifika un arī katra līmeņa atsevišķo vienību specifika.

2.attēls. Valodas sistēma. (Pētersons, Āboltiņa – Auziņa, 1998)

Vismazākā dabiskās valodas vienība ir skaņa. Visas valodas skaņas kopā veido fonētisko apakšsistēmu. To pētī un apraksta valodniecības nozare - fonētika. Vārdi ir valodas pamatvienības. Noteikta nozīme šais pamatvienībās izteikta ar veselu skanisko kompleksu. Vārdi kā nosaukumi veido valodas leksikas apakšsistēmu. To pētī un apraksta leksikoloģija. Kā valodas pamatvienība vārds jau ir komplicēta vienība. Vārda sastāvā norobežojamas vārdu daļas - morfēmas: piedēklis, sakne, piedēklis, galotne. Morfēmām ir nozīme, gan ne tik patstāvīga kā vārdam. Tā atklājas tikai vārdā, t.i., saistījumā ar citām morfēmām, un pārveido un variē vārda pamatnozīmi, gan veidojot tā paša vārda gramatiskās formas, gan darinot jaunus vārdus. Vārda morfoloģisko dabu, valodas morfēmu sistēmu un funkcijas aplūko morfoloģija.

No vārdiem, no to formām tiek veidoti teikumi. Teikumi jau ir sazināšanās un domu izteikšanas pamatvienības, ko pētī un apraksta sintakse. Teikumu pareiza veidošana ir svarīgs priekšnoteikums mērķtiecīgas sazināšanās organizēšanai. Komunikācijā ir svarīgi, lai doma būtu ne vien precīzi un skaidri izteikta, bet lai to tikpat precīzi uztvertu un saprastu. (Pētersons, Āboltiņa – Auziņa, 1998)

Valoda ir viens no bērnu tikumiskās audzināšanas līdzekļiem, tā virza viņu uzvedību, sekmē bērna rakstura veidošanos. Šo uzdevumu valoda veic tikai tad, kad tā kļūst par bērna uzvedības regulējošu faktoru. Šajā sakarā pieaugušajam sevišķi jāseko saviem vārdiem un uzvedībai attieksmē pret bērnu. (Kalniņa, Skrube, 1983, 7)

Apkopojot iepriekš rakstīto var secināt, ka valoda ir zīmju sistēma, kas sastāv no vairākām savā starpā sakārtotām un pakārtotām apakšsistēmām, ko veido valodas atšķirīgās vienības un ko apraksta valodniecības atsevišķas nozares, valoda ir ne tikai domāšanas, bet arī citu psihisko procesu – sajūtu, uztveres, atmiņas, iztēles, emociju (jūtu), gribas – izteikšanas līdzeklis un rezultāts.

Valodas ir: izziņas līdzeklis; domāšanas līdzeklis; cilvēka apziņas izpausmes līdzeklis; sazināšanās līdzeklis; kultūras veidošanas, iemiesošanas un apgūšanas līdzeklis; ietekmēšanas līdzeklis.

Valoda un runa ir savā starpā ļoti cieši saistītas un nav iedomājamas viena bez otras, tāpēc nākamajā nodaļā tiks apskatītas runas funkcija, procesi un veidi.

1.2. Runas funkcijas, procesi, veidi

Apziņa, runas un dzirdes centri smadzenēs, runas orgānu iespējas ir ilgas cilvēka evolūcijas rezultāts. Normāli attīstoties, bērns to pārmanto, taču runas spējas gan viņš var īstenot tikai sabiedrībā, ja dzird un apgūst savas apkārtnes un audzinātāju valodu. (Kļaviņa, 1997, 8)

Lai izteiktu savas domas un saprastu citu izteiktā domas, katrs cilvēks izmanto dzimto valodu. Psiholoģijas vārdnīcā ir rakstīts, ka runa ir vēsturiski izveidojusies cilvēku saziņas forma ar valodas starpniecību domu formulēšana un izteikšana. Ar runas palīdzību cilvēks gūst zināšanas. Ir dažādi runas veidi, piemēram un pirmkārt rakstiskā runa, kurā atspeguļojas cilvēka vēsturiskā pieredze. Runa veic vairākas svarīgas funkcijas. Analizējot komunikatīvo runas aspektu, izšķir divas tās galvenās funkcijas – ziņošanas (norādījums uz priekšmetu, spēja izteikt savas domas kādā jautājumā) un darbības ierosmes (sarunas biedra stimulācija noteiktas darbības veikšanai). Pateicoties emocionāli izteiktai funkcijai, runa var ne tikai pastiprināt tās ierosinošo iedarbību, bet sniegt arī informāciju par runātāja emocionālo

stāvokli. Mācoties runāt cilvēks apgūst loģiskās formas un domāšanas operācijas. Runa aktīvi piedalās apzinātās uzvedības regulācijas procesos. Būtiska loma runai ir priekšstatu operēšanā, iztēlē un īstenības emocionālā atspoguļošanā. Runa kā saziņas forma ar valodas starpniecību būtiski iespaido sociāli psiholoģisko fenomenu attīstību. (Psiholoģijas vārdnīca, 1999)

John B. Carrol uzskata, ka skaņas, kas veido vārdus, balss modulācija un veidi kā vārdi tiek veidoti un sakārtoti ir runas būtiskākie elementi. (Carroll, b.g.)

Bērns ļoti agri apgūst vārdu reizē ar tā nozīmi. Jēdziens, kas apzīmēts ar doto vārdu, būdams vispārināts īstenības atspoguļojums, aug, paplašinās un padziļinās atbilstoši bērna attīstībai. Runa ir savdabīga forma, kā cilvēks izzina priekšmetus un īstenības parādības, un līdzeklis cilvēku saskarsmei vienam ar otru. Atšķirībā no uztveres, runa ir īstenības pastiprinātas izziņas forma, tās atspoguļojums ar dzimtās valodas palīdzību. Runa ir valodas individuāla izpausme. Tā ir nabadzīgāka nekā valoda, bet arī savā ziņā bagātāka. Cilvēks ikdienā saskarsmē ar citiem parasti izmanto tikai nelielu daļu no tā vārdu krājuma un tām gramatiskajām formām, kas veido viņa dzimtās valodas bagātību. Runa ir bagātāka par valodu ar to, ka cilvēks runājot par kaut ko, izsaka savu attieksmi gan pret to, par ko runā, gan pret to, ar ko runā. Cilvēks saskarsmē ar citiem spēj pateikt vairāk, nekā nozīmē tie vārdi, kurus viņš lietojis. To sauc par runas zemtekstu. Lai cilvēks varētu pietiekami precīzi un niansēti atklāt savas domas citam cilvēkam, pie tam tā, lai sacītais iedarbotos uz viņu, lai tiktu pareizi saprast, viņam labi jāpārzina dzimtā valoda.

Bērna runas attīstība ir dzimtās valodas apguves process. Tas ir process, kurā bērns apgūst prasmes izmantot valodu kā apkārtējās pasaules izziņas līdzekli, tas ir cilvēces uzkrātās pieredzes apguves process, kurā valoda kļūst par sevis iepazīšanas un pašregulācijas līdzekli, cilvēku saskarsmes un mijiedarbības līdzekli.

Kā jau iepriekš tika noskaidrots runai ir divas savstarpēji saistītas funkcijas: runa ir apzīmējuma līdzeklis (zīmes funkcija) un saskarsmes līdzeklis (komunikatīvā funkcija). Ja vārdam nebūtu apzīmējošas funkcijas, tas nebūtu saprotams citiem cilvēkiem. Runa kā saskarsmes līdzeklis kalpo arī kā līdzeklis cilvēku iedarbībai citam uz citu. Runā cilvēks izsaka arī savu attieksmi pret kaut ko: pret to, par ko runā un pret to, ar ko runā.

Žests, mīmika arī ir līdzekļi, kas izsaka cilvēka attieksmi pret sarunu biedra runu vai viņu pašu. Šos izteiksmīgos līdzekļus uztver sarunu biedrs, tātad tie kalpo cilvēku saskarsmei vienam ar otru. Salīdzinot ar runu, to izmantojums ir ierobežots. (Ļubļinska, 1979)

„Neverbālie izteiksmes līdzekļi vai nu papildina, vai aizstāj runu, vai arī dažkārt runā tai pretī, atklājot vārdu nepatiesumu.” (Kļaviņa, 1997, 13)

Izšķir saprotamo runu – klausīšanos (pasīvā) un sarunu (aktīvā). Aktīvā runa bērniem parasti ir nabadzīgāka par pasīvo. Bērniem valoda apguves procesā šī atšķirība ir ļoti pamanāma. Runa var būt arī skaļa – ārējā (saziņa) un klusa – iekšējā (domāšana). (Ļubļinska, 1979)

Runa ir cieši saistīta ar domāšanu un „iekšējā runa, kas domas virzības rezultātā palīdz izprast, aptvert un nodalīt svarīgāko no nesvarīgā ir nozīmīgs faktors, kas veicina domas pārveidi par skaļu runu” (Vigotskis, 2002, 10). Lai gan domāšana un runāšana ir uzskatāmi par vienotiem, tie tomēr nav identiski procesi. „Runa savas uzbūves ziņā nav vienkārši domas uzbūves spoguļattēls. Tāpēc to domai „nevar uzvilkt kā mēteli”. Runa nav gatavas domas izpausme. Doma, kļūstot par runu, pārkārtojas un pārveidojas. Doma nevis tiek izteikta ar vārdu, bet īstenojas vārdā” (Vigotskis, 2002, 318).

Jo bagātāks vārdu krājums, jo precīzāk iespējams izteikties, turklāt spēja komunicēt ar citiem paver plašas iespējas labāk iepazīt gan sevi un citus, gan arī pasauli sev apkārt. Vārdu krājumu var salīdzināt ar amatnieka instrumentiem. „Mazs vārdu krājums ir kā āmurs un stangas, liels vārdu krājums – visdažādākie instrumenti, kad noteiktai darbībai var izvēlēties visatbilstošāko. Daudzi saskarsmes pārpratumi rodas no tā, ka mēs neesam izvēlējušies vispiemērotākos vārdus pareizā nozīmē un simbolikā” (Milts, 2004, 4).

Pēc iepriekš apskatītā varam secināt, ka bērna runas attīstība ir dzimtās valodas apguves process. Tas ir process, kurā bērns apgūst prasmes izmantot valodu kā apkārtējās pasaules izziņas līdzekli. Runa var būt klusa – iekšējā (domāšana) un skaļa – ārējā, kura ir saprotamā runa – klausīšanās un saruna.

Nākamajās nodaļās aplūkosim kā tad bērns apgūst valodu un kā attīstās bērna runa.

1.3. Runas attīstība un valodas apguve

Cilvēks apkārtējo pasauli iepazīst ar domāšanas, atmiņas, priekšstatu, iztēles un valodas palīdzību. Visi šie procesi veido cilvēka intelektu, ar ko viņš atšķiras no dzīvnieku pasaules. Gan intelekts, gan valoda cilvēkam veidojas jau agrā bērnībā un tālāk veidojas pirmsskolas un skolas vecumā, kā arī brieduma gados. (Kalniņa, Skrube, 1983, 9)

Bērns ir gan pasaules apguves, gan valodiskās pieredzes sākumā, un tāpēc viņa ceļš uz valodu ir daudz sarežģītāks. Bērni pilnīgi objektīvi kļūdās, gan izvēloties valodas līdzekļus no jau zināmajiem, gan veidojot jaunus, kurus pamatā tiek likta izpratne par kādu skanisko, semantisko vai gramatisko līdzību ar jau valodā esošo. Un šajā ceļā ir jāpaveic tik daudz – jāapgūst pasaules un valodas elementu sakarības, saikne starp objektu, jēdzienu un vārdu, jāiepazīst valodas daudzfunkcionālais sistemātiskums un struktūra, valodas lietojuma iespējas un nianšes, normatīvais un pieļaujамies un jau pašā sākumā jāiemācās artikulēt – izrunāt valodas skaņas, lai citi cilvēki saprastu. Apgūstot pasauli, dzīvi, valodu bērns ir radošs, un tieši šī īpašība ļauj viņam būt CILVĒKAM. (Markus, 2003, 14)

Bērna valodas attīstību ietekmē bērna tiekšanās pēc kontakta, pieaugušā vēlēšanās atbildēt uz bērna kontakta vēlmi, fakts, ka bērna sajūtas funkcionē (dzirde, redze, emocijas, kustību aktivitāte), atmiņas no tā laika, kad auglis atradās mātes organismā, tuvs kontakts ar vienu pieaugušo.

Runas attīstībai nepieciešama:

- Laba runas orgānu muskulatūra (ap muti). Bērniem ļoti palīdz spēles, kas vingrina mutes lokanību, piemēram, laizīšana, pūšana, skūpstīšana, zīšana, utt.
- Laba dzirde. Bērns atdarina savas skaņas. Visi bērni, pat kurlie, vāvuļo, bet viņi to pārstāj darīt, ja nedzird savu vāvuļošanu. Bērns iemācās skaņas un valodu, imitējot un atšķirot dažādas skaņas.
- Kontakts ar pieaugušo.

Runāšana un valodas saprašana ir saistīta ar saprātu, un šīs divas sfēras lielā mērā atkarīgas no sākotnējās intīmās saskarsmes ar vecākiem. Emocionālais klimats, kurā bērns dzīvo, ir noteicošais faktors viņa valodas attīstībā. (Elnebija, 28)

Bērna valodas attīstībā notiek milzīgi panākumi tieši pirmajos dzīves gados. Tie saistīti ar ātriem vispusīgiem attīstības tempiem. Pirmajā dzīves gadā attīstās balss reakcija, atdarināšana un sapratne, tiek apgūti pirmie vārdi; otrajā dzīves gadā attīstās balss reakcija, atdarināšana, aktīvā valoda (pamatā tiek papildināts vārdu krājums); trešajā gadā – attīstās sapratne, aktīvā valoda, paplašinās vārdu krājums, bērns sāk izmantot gramatiskās formas, sintaktiskās konstrukcijas (dažādus teikuma veidus). Jau pirmajā dzīves gadā valoda sāk pildīt saziņas funkciju un kļūst par domāšanas attīstības ierosinātāju. (Под ред. Сохина, 1984)

Arī V.Rūķe – Draviņa domā, ka mūža pirmie četri gadi ir visnozīmīgākais posms cilvēka valodas attīstībā, jo tad izveidojas indivīda pirmā valoda un priekšstats par valodas sistēmu vispār. Tas ir vienreizējs un neatkārtojams process. Vēlākos gados gan skolā, gan dzīvē, cilvēks var piemācīties klāt vēl kādu jaunu valodu, arī daudzas citas valodas, bet tad viņam jau pamatā ir izveidojusies VALODA – priekšstats par vienas kādas valodas uzbūvi, pieredze par skaņām un to veidošanos, par to, kā funkcionē, sazinoties ar apkārtni, runātais un dzirdētais vārds. Reizē ar bērna pirmo valodu attīstījušies un nostiprinājušies arī daudzi jēdzieni un uztvere par apkārtējo pasauli vispār. (Rūķe- Draviņa, 1992, 9)

Katrā ziņā bērna runas attīstība sākas ar emocionālo sazināšanos, bērns reaģē uz pieaugušā runātajām skaņām, pats izdod kādas skaņas, ja ar viņu mīlīgi sarunājas. Pirmos sakarīgos vārdus bērns izrunā tikai pirmā dzīves gada beigās. Saistītas runas pamatā ir ne tikai vārdu un teikumu secība, bet arī tādu saistītu domu secība, kuras izteiktas ar precīziem vārdiem pareizi veidotos teikumos. Bērns mācās domāt, mācoties runāt, bet viņš tāpat arī pilnveido savu runu, mācoties domāt. Šāds domāšanas un runas attīstības process vērojams arī pieauguša cilvēka vecumā, mēs taču mēdzam kaut ko murmināt, dungot, domās sarunāties paši ar sevi. (Markus, 2007, 25)

M. H. Bornstein, R. M. Lerner un J. Kagan. ir atklājuši galvenās nesaskaņas starp teorijām par valodu apguvi, ka tā ir saistīta ar nobriešanu smadzenēs, no vienas puses, un saistīta ar sociālo mijiedarbību, no otras puses. Ir pieņemts populārākais viedoklis, ka bioloģiskie faktori nodrošina stingru pamatu valodas apguvē, bet bērnam sociālā mijiedarbība ir absolūti nepieciešama, jo tā arī ir saistīta ar runas attīstību. (Bornstein, Lerner, Kagan, 2012)

Arī A.Ļubļinskai ir savi uzskati šajā jomā. Viņa uzskata, ka bērna valodas apguvē ir divi ceļi: bērna ikdienišķajā, dabiskajā saskarsmē ar apkārtējiem pieaugušajiem un vēcāku un pedagogu īpaši organizētas apmācības procesā. No šādas dabiskas un speciālas apmācības

satura, rakstura un metodēm ir atkarīga bērna runas attīstība katrā dzīves periodā. (Ļubļinska, 1979, 257)

Runāšana un valodas saprašana ir saistīta ar saprātu, un šīs divas sfēras lielā mērā atkarīgas no saskarsmes ar vecākiem, vienaudžiem un pirmsskolas skolotājiem. Apkārtējā vide un emocionālais klimats, kurā bērns dzīvo un atrodas, ir noteicošais faktors viņa valodas attīstībā.

Kopumā varam secināt, ka runas attīstībai nepieciešama: laba runas orgānu muskulatūra, laba dzirde, kontakts ar apkārtējiem cilvēkiem un emocijām bagāta apkārtējā vide.

Bērna valodas attīstībā notiek milzīgi panākumi tieši pirmajos dzīves gados. Tāpēc tālāk aplūkosim bērnu otrā un trešā dzīves gada attīstības raksturojumu.

1.3.1. Otrā dzīves gada bērna raksturojums

Otrajā dzīves gadā bērna attīstības procesu iedala divos periodos:

- 1) no 1 gada – 1 gada 6 mēnešiem;
- 2) no 1 gada 6 mēnešiem – 2 gadiem.

Mazbērnu vecumā norisinās ievērojamas morfoloģiskās un funkcionālās izmaiņas nervu sistēmā. Intensīvi palielinās galvas smadzeņu masa, izveidojas nosacījuma refleksi. Smadzeņu garozā uzbudinājuma procesi ir pārsvarā pār kavēšanas procesiem, tāpēc bērns ir aktīvs, bet ātri nogurdināms. Šajā vecumā uzlabojas kustību koordinācija, bet muskuļu spēks vēl ir neliels. (Millere, Segleniece, 1977)

Valodas attīstības uzdevumi abos periodos ir vieni un tie paši:

- attīstīt pieaugušā runas izpratni;
- veicināt runas atdarināšanas spēju attīstību;
- uzkrāt vārdu krājumu;
- pilnveidot valodu kā sazināšanās līdzekli. (Kalniņa, Skrube, 1983, 30)

Bērni šajā periodā atkārto gan pazīstamus, gan arī nepazīstamus vārdus, kas viņiem tiek teikti un ko viņi nejauši dzird no apkārtējiem cilvēkiem. Tas, ka bērns arvien straujāk un labāk saprot runu, arvien vairāk orientējas apkārtējā vidē un bieži ir kontaktā ar pieaugušajiem, palīdz no primitīviem šļupstiem un nedaudzajiem vārdiem, kurus bērns izrunā pirmā dzīves gada beigās, izveidoties runai, kas pēc formas ir tuvu pieaugušā runai. Un, kaut gan runas saprašanas iemaņas attīstās daudz straujāk, nekā veidojas aktīvā runa, tomēr arī aktīvās runas attīstībā notiek lielas pārmaiņas. (Lieģeniece, Nazarova, 1999, 41)

Pirmajā pusgadā galvenais uzdevums ir attīstīt pieaugušā runas izpratni. Bērniem jāveido izpratne ne tikai par atsevišķiem vārdiem, bet arī par frāzēm. Aktīvas runas attīstīšanā liela nozīme ir spējai atdarināt vārdus un skaņu savienojumus. Uztvertie vārdi bērniem ne tikai jāatdarina tajā brīdī, kad viņi tos izdzird no pieaugušā, bet arī jāmācas izmantot savā runā pēc paša iniciatīvas. Tas palīdz veidoties valodai kā sazināšanās līdzeklim.

Otrā dzīves gada otrajā pusē pieaugušā runas izpratnes veidošana ir viens no galvenajiem audzināšanas uzdevumiem. Šo uzdevumu var realizēt, paplašinot bērna spējas orientēties apkārtējā pasaulē. Bērni jā māca saprast un nosaukt priekšmetus, kas atrodas gan viņu tuvumā, gan tālākā apkārtņē, jā māca saprast un nosaukt arī dažādas parādības, notikumus un darbības. Tāpat bērni jā māca saprast priekšmetu īpašību, nosaukumus, dažādus vārdus, kuri nepieciešami uzvedības noteikumu apgūšanai, īsus stāstiņus, dzejoliņus un izpildīt vienkāršus uzdevumus.

Galvenais uzdevums bērna otrajā dzīves gadā ir aktīvās runas attīstīšana. Paplašinoties vārdu krājumam, bērni šajā vecumā savā runā sāk izmantot visus tos vārdus, kurus pirmajā dzīves gadā mācījās izprast. Notiek kvalitatīvas izmaiņas atdarināšanas spēju attīstībā: bērni var pateikt īsus teikumus un atsevišķas frāzes.

Bērniem jāattīsta runa kā sazināšanās līdzeklis; uzdot jautājumus, viņiem jāveido māka sazināties ar pieaugušiem un bērniem, lai mazuļi ar dažiem vārdiem vai vienkāršām frāzēm varētu izteikt savus iespaidus par redzēto vai dzirdēto.

Otrais dzīves gads ir vissvarīgākais posms bērna valodas attīstībā, tādēļ šim uzdevumam visā pedagoģiskajā procesā ir jāpievērš vislielākā uzmanība. Bērna runu veido visā dienas režīma laikā, patstāvīgajās rotaļās, nodarbībās, darbībās ar priekšmetiem, kustību attīstībā un speciālajās valodas attīstības nodarbībās. (Kalniņa, Skrube, 1983, 30)

Otrā dzīves gada otrajā pusgadā vārdu krājumā ir apmēram trīsdesmit vārdu, gada beigās tas jau ir ap divsimt līdz trīssimt vārdu. Izrunājamo vārdu starpā ir ne tikai vārdi, kas apzīmē priekšmetus un darbības, bet arī bērniem izprotamas īpašības un attiecības starp priekšmetiem, tas ir, apstākļu vārdi un īpašības vārdi. (Lieģeniece, Nazarova, 1999, 41)

No 1 gada 8 mēnešiem līdz 2 gadiem bērns apgūst vārdu saskaņošanu teikumā, valodā lietojamās vārdu galotnes. Vienkāršie teikumi paplašinās. Vēl ir daudz kļūdu, bet bērns jau prot lietot datīva locījumu (kam ir mantiņa, kam jāiet ēst utt.). Viņš sāk locīt darbības vārdus. Grūtības ir ar daudzskaitļa 2. personu (jūs), jēdzieniem "tagad", "vakar" un "agrāk". Bērns lieto apmēram 20 – 30 īpašības vārdu, taču vēl ne vienmēr tos saskaņo ar lietvārdu ("liels bumba", "mīļa kaķītis" u. tml.). Viņš sāk apgūt personas vietniekvārdus un apstākļa vārdus "mazāk", "vairāk", "ātrāk", lietot prievārdu "uz", saikļus "un", "bet" u.c. (Hadaņonoka, 1999., 26)

Divgadīgam bērnam pilnīgi pieņemama ir nepilnīga dzimtās valodas izruna: nepareiza daļa skaņu, atsevišķu līdzskaņu mīkstināšana, neprecīza vārdu izruna, izlaižot atsevišķas skaņas, vārda zilbju neprecīza atcerēšanās. Dažiem bērniem novērojama vāja, klusa balss, neskaidra izruna, vienkāršas zilbes.

Otrā gada beigās mazuļa valoda gan kļūst par pamatu saziņai, taču vēl tālu līdz pilnībai. Tai raksturīgi – nabadzīgs vārdu krājums, bieži vārdu vienkāršojumi (aiju – aiju – grību gulēt vietā); lieto tikai tos priekšmetu nosaukumus ar kuriem bērns darbojas patstāvīgi; nav pareizu gramatisku formu; neprecīza atsevišķu vārdu izruna; var novērot daudzu skaņu trūkumus. (Максаков, 1988, 15)

1.3.2. Trešā dzīves gada bērna attīstība

Trešajā dzīves gadā jūtamas kvalitatīvi jaunas izmaiņas bērna valodas attīstībā. Šis vecums ir ļoti svarīgs, jo bērns jāmāca saprast pieaugušā runu bez uzskates. Uzdevumi šajā vecumā ir šādi:

- 1) aktīvā vārdu krājuma paplašināšana;
- 2) valodas gramatisko iemaņu apguves pilnveidošana;

- 3) runas aktivitāte, kā arī spējas sazināties ar pieaugušajiem un bērniem attīstība.
(Lieģeniece, Nazarova, 1999, 41)

Valodas attīstības darba procesā liela nozīme ir orientēšanās spēju attīstīšanai. Jāattīsta spējas iepazīt dažādus priekšmetus, parādības, kā arī jāiepazīstina ar pieaugušo cilvēku dažādiem nodarbošanās veidiem. Tādējādi bagātāks kļūst runas saturs, attīstās artikulācija, valodas sazināšanās funkcija, vispārināšana. Pats galvenais ir tas, ka bērnam ne tikai jāapgūst vārdi, bet arī jāiemācās tie lietot patstāvīgi. Bērnam jā māca izmantot valodas līdzekļus. Ja tas netiek darīts, bērni runā izmanto tikai atsevišķus vārdus, pat atbildot uz jautājumiem.

Audzinātāja savā runā nedrīkst vairs izmantot atvieglinātus vārdus, kā tas bija iespējams otrajā dzīves gadā. Arī bērni jā māca lietas nosaukt pareizajā vārdā, neizmantojot skaņu atdarinājumus (ņau-ņau, mū-mū) vai atvieglinātus vārdus (tata – māsa). (Kalniņa, Skrube, 1983, 34)

Šajā vecumā pamazām attīstās vispārināšanas process, līdz ar to veidojas jēdzieni. Vispārinātu nozīmi iegūst ne tikai vārds, kas apzīmē priekšmetu un darbības, bet arī tas, kas apzīmē priekšmetu īpašības, kvalitāti un apkārtējo cilvēku funkcijas. Bērni jau spēj konstatēt, kas bieži atkārtojas, izdara primitīvu salīdzināšanu un secinājumus. (Lieģeniece, Nazarova, 1999, 41)

Dažkārt šai vecumā bērni sāk ”stostīties”, jo ātri pieaugošais vārdu krājums neļauj tiem domāt ilgāku laiku. Šī fāze ir pārejoša, un bērns patiesībā nemaz nestostās. Tā vietā, lai aizrādītu bērnam par stostīšanos, viņš jāliek mierā, lai bērns pirms runāšanas varētu izdomāt visu, ko vēlas teikt. (Elnebiņa, 26)

Otrajā pusgadā runa kļūst par bērna uzvedības regulētāju. Vērojot un patstāvīgi darbojoties, saņemot pieaugušā paskaidrojumus, bērns arvien vairāk iepazīst apkārtējo vidi, orientējas tajā, izprot to, ko redz.

Trešā gada pirmajā pusgadā pieaugušais ar runas palīdzību var radīt priekšstatus par tādām lietām un parādībām, kuras viņš tieši nav uztvēris. Bieži bērns pēc savas iniciatīvas vēlas, lai viņam izskaidro nesaprotamo.

Trešajā dzīves gadā, lai arī ir attīstījusies spēja koncentrēties, tomēr bērns bez pieaugušā palīdzības nespēj novērojumā atšķirt būtiskāko, svarīgāko. Tas notiek tādēļ, ka

vērojot bērns ir bijis pavisms, jo uzmanība šajā vecumā veltīta parādību ārējām pazīmēm. (Lieģeniece, Nazarova, 1999, 42)

I.Miltiņa piedāvā aplūkot dažādu autoru sniegtos datus par bērna vārda krājuma apjomu un tā pieaugumu. (skat. 2. tabulu)

2. tabula. Vārdu krājuma kvantitatīvais pieaugums dažādu autoru skatījumā.
(Miltiņa, 2005, 39)

<i>Bērna vecums</i>	<i>Vārdu min./maks.</i>	<i>Autors</i>
2 gadi	30 – 40 vārdi	M. Hvatcevs
3 gadi	Ap 300 vārdu	
4 gadi	Ap 2000 vārdu	
2 gadi – 2 gadi 6 mēneši	171 – 509 vārdi	O. Pravdina
3 gadi – 4 gadi	598 – 2346 vārdi	
2 gadi – 3 gadi	Ap 115 – 440 vārdu	V. Rūķe - Draviņa
3 gadi – 4 gadi	Pāri 1645 vārdi	
2 gadi – 2,5 gadi	Ap 50 – 200 vārdu	K. Smita, L. Strika
3 gadi – 3,5 gadi	Ap 500 – 800 vārdu	

Pēc aplūkotās tabulas varam secināt, ka katram autoram ir savi uzskati par vārdu krājuma pieaugumu. D. Lieģeniece un D. Nazarova uzskata, ka bērnu 3 dzīves gadā vārdu krājums palielinās no 1200 līdz 1300 vārdiem. Bērni savā runā lieto gandrīz visas vārdšķiras. Valoda kļūst sarežģītāka arī gramatikas uzbūves ziņā. Tiek lietoti paplašināti teikumi. Plašāks kļūst runas pielietojums. Strauji attīstās spēja atdarināt, atveidot to, ko bērns dzird. Savu radošo interesi bērns izsaka ar vārdiem. Bērns viegli atceras īsus dzejolišus, pasakas, stāstiņus, spēj atstāstīt īsu pasaku. (Lieģeniece, Nazarova, 1999, 42)

No 2 gadiem 6 mēnešiem līdz 3 gadiem bērns apgūst palīgvārdus, sāk veidot saliktus teikumus. Dzimtes apgūšanā vēl vērojamas grūtības, taču lietvārdi tiek lietoti ar visu locījumu galotnēm. Parādās atgriezeniskie darbības vārdi, pat pārspīlēti darinājumi – ”dancoties”, ”dziedāties”, ”sēdēties” utt. Bērns sāk sevi apzināties kā personību un lietot 1. personu (”es iešu”, ”es esmu labs” u. tml.). Runu papildina piederības vietniekvārdi ”mans”, ”mana” u. tml. Bērns saskaņo lietvārdu ar īpašības vārdu un sāk lietot divdabjus. Viņš arī pareizi lieto

vairākus prievārdus un saikļus. Zilbes tiek jauktas vienīgi svešākos vārdos. Grūtības rada skaņas č, š, ž, dz, dž. (Hadaņonoka, 1999, 26)

Trešajā dzīves gadā izruna vēl nav pilnīga. Palikušas vēl atsevišķas nepilnīgas skaņas, daudzsilbju vārdi, vārdi ar dubultajiem līdzskaņiem. Daudzu skaņu trūkums atsaucas uz vārdu izrunu, kā rezultātā bērna valoda vēl ir netīra un neprecīza. Bērni ne vienmēr prot izmantot savu balss aparātu, nevar pietiekoši skaļi atbildēt uz jautājumu un runā klusu vai tieši pretēji skaļi. Jāatzīmē, ka trīs gadus veci atsevišķi bērni var apgūt pareizu valodu, lietot lielāko daļu skaņu izņemot „r” un šņāceņus, vai pat visas skaņas.

Trešajā dzīves gadā notiek intensīva vārdu krājuma paplašināšana. Šajā vecumā bērnam ir liela tieksme atdarināt, kas labvēlīgi ietekmē runas attīstību. Atkārtojot aiz pieaugušā vārdus un frāzes, bērns nostiprina un aktivizē savu valodu. (Максаков, 1988, 18)

Reizē ar valodas attīstību veidojas arī jēdzieniskā domāšana. Šai periodā pastiprinās arī bērna atmiņa – viņš sāk atcerēties un stāstīt par notikumiem, kas norisinājušies pirms vairākām dienām vai pat mēnešiem.

Jau divu un triju gadu vecumā daudzi bērni labprāt klausās priekšā lasītās pasakas, stāstiņus un dzejoļus, bieži vien lūdzot lasījumu atkārtot vēl un vēl. Tā paplašinās bērna vārdu krājums, un izveidojas saskare ar mūsu literārās valodas izteiksmi. (Rūķe- Draviņa, 1992, 14)

Beidzoties agrās bērnības periodam, bērnam ir izveidojies pietiekami plašs vārdu krājums, kas ļauj viņam brīvi sarunāties ar apkārtējiem cilvēkiem par apkārtnē esošiem priekšmetiem un parādībām.

Kā jau iepriekš noskaidrojām bērna runa attīstās saskarsmes procesā un viens no saskarsmes procesa veidiem ir rotaļa, kas ir bērna ikdienas sastāvdaļa. Arī rotaļai ir nozīme bērnu runas attīstībā. Par tās nozīmi runas attīstībā ir aprakstīts nākamajā nodaļā.

2. Rotaļas nozīme bērnu attīstības sekmēšanai

Neskatoties uz acīm redzamo vienkāršību, bērna rotaļa ir ļoti sarežģīta parādība. Rotaļas nozīmi bērna attīstībā pamanījuši un centušies izskaidrot daudzi psihologi un pedagogi: D.Elkoņins, A.Ļubļinska, A.Ļeontjevs, K.Gross, Z.Freids u.c. Balstoties uz viņu pētījumiem, rotaļa tiek raksturota, kā darbības veids, kura gaitā bērns izzina apkārtējo pasauli. Pirmsskolas vecumā rotaļas ir bērna galvenais darbības veids. Tradicionālajā psiholoģijā mēdz runāt par trīs svarīgiem bērna darbības veidiem: rotaļām, mācībām, darbu. Visos vecumposmos cilvēka dzīvē svarīgi ir visi trīs darbības, tomēr bērnībā svarīgāka ir rotaļa, kas vijas cauri mācībām un pirmajiem darba soļiem. (Lieģeniece, Nazarova, 1999)

„Jau pašos pētīšanas pirmsākumos rotaļa tiek atzīta par bērna emocionālās dzīves fenomenu, konfliktu un pārdzīvojumu centru, kurā nozīmīga loma ir iekšējam noskaņojumam, priekam.” (Romenkova, 2008, 22)

Rotaļai piedēvē dažādas īpašības – tā ir brīvība indivīda vēlmju izpausme, kas īsteno daudzveidīgas funkcijas, tā ir aktivitāte, kurā bērns gūst prieku, apmierinājumu no savas personīgās darbības.

Rotaļa ir daudzfunkcionāla. Kā kultūras fenomens tā bērnu attīsta, māca, audzina, socializē, uzjautrina, ārstē, pilnveido utt. Rotaļu var pretstatīt racionāli produktīvajai darbībai, slinkumam, garlaicībai. Ikdienā var novērot dažādus rotaļas veidus: rotaļa – darbs, rotaļa – atpūta, rotaļa – svētki, rotaļa – vingrinājumi, rotaļa – saskarsme utt.

Rotaļas daudzveidīgi funkciju grupējumā var būt dažādas pieejas. Pedagoģe I. Kāposta funkcijas izdala šādi:

- kognitīvās funkcijas, saistītas ar izziņas procesu;
- sociālās funkcijas, saistītas ar bērnu socializāciju, savstarpējām attiecībām;
- darbības funkcijas, kā motivējošā, imitācijas, radošā, kompensējošā;
- rekreatīvās funkcijas, saistītas ar spēku atjaunošanu, atpūtu.

Rotaļas, to daudzveidīgo funkciju dēļ, izmanto kā bērnu attīstības, mācību, audzināšanas līdzekli, jo rotaļa var būt:

- bērna patstāvīga aktivitāte, darbības veids, kas veicina bērna attīstību veselumā;
- bērna dzīves organizācijas forma;
- bērna pašizteikšanās līdzeklis – „Ko es varu”, „Ko es vēlos”, „Ko es protu”;
- bērna attīstības izziņāšanas līdzeklis;
- bērna attīstības korekcijas līdzeklis utt. (Dzintere, Stangaine, 2007,)

Rotaļu klasifikācijai ir dažādas pieejas, kas norāda uz rotaļas daudzveidīgajām funkcijām. Zinātnieki visbiežāk rotaļas grupē saistībā ar pētāmo problēmu, praktiķi – ar rotaļas audzinošo nozīmi.

D. Dzintere un I. Stangaine ir aplūkojušas F. Fēbela, kurš pirmais pismsskolas pedagoģijā izdalīja rotaļu kā īpašu bērnu attīstības līdzekli, darbus. Viņš rotaļas grupē divējādi:

1. Pēc to rakstura:

- mēģinājumi atdarināt dzīves ikdienišķās parādības,
- iegūto zināšanu pielietošana praksē,
- radošā un tēlojošā darbība, kas aptver visdažādākos priekšmetus un parādības.

2. Pēc rotaļas audzinošās nozīmes:

- fiziskās rotaļas, kas attīsta spēku un veiklību, rada dzīvesprieku,
- jūtu un sajūtu rotaļas – attīsta juteklus un iekšējo jūtu pasauli,
- prāta rotaļas – veicina domāšanu un koncentrē prāta (gara) darbības noteikta mērķa sasniegšanai.

D. Dzintere un I. Stangaine ir aplūkojušas arī citu autoru rotaļu klasifikācijas veidus, piemēram, franču psiholoģe F. Keira klasificē rotaļas:

- pēc to rašanās, izdalot instinkta – iedzimtās un atdarinošās rotaļas, kas balstās uz bērnu iztēli;
- pēc to attīstošās nozīmes, izdalot kustību rotaļas, sajūtu, intelekta, emocionālās, gribas, artistiskās rotaļas, kas ietver zīmēšanu, veidošanu, dramatisējumus, celtniecību. (Dzintere, Stangaine, 2007)

Psihologi bērna rotaļu attīstību aplūko ciešā saistībā ar bērna vispārējo attīstību. Pirmajā dzīves gadā pārsvarā tās ir pieaugušā un bērna kopīgas darbības, kad pieaugušais spēlējas ar bērnu. Nedaudz vēlāk bērns pats sāk darboties ar priekšmetiem, rotaļlietām. Otrajā, trešajā dzīves gadā rotaļu darbības pilnveidojas, parādās bērnu pašu izdomātas sižeta lomu rotaļas, kas laika gaitā pilnveidojas un attīstās. Mazbērnu vecumā bērni rotaļājas, lai iemācītos pārvaldīt savu ķermeni. Viņi ar prieku vingrina savus locekļus, bez mitas kustas, skrien, šūpojas, dejo un dzied. Trīs, četrus gadu vecumā bērni rotaļās sāk ievērot noteikumus, atbilstoši tiem izpilda dažādas rotaļu darbības, lomas. Šajā laikā bērns darbojas ar priekšmetiem, izmēģina savus spēkus un priecājas par uzvaru. Bērnā rodas apziņa, ka viņš spēj kaut ko izdarīt. (Dzintere, Boša, 1997)

Rotaļas savā attīstībā līdz ar bērna attīstību iziet vairākus posmus. D. Dzintere un I. Stangaine atbilstoši pēdējiem pētījumiem izdala vairākas rotaļas attīstības stadijas. (skat. 3. tabulu)

3.tabula. Radošās rotaļas attīstības posmi. (Dzintare, Stangaine, 2007, 86)

<i>Aptuvenais bērnu vecums</i>	<i>Rotaļas attīstības posms</i>	<i>Paskaidrojums</i>
12 mēn. – 2 g. v.	Konkrētā rotaļa – bērns lieto materiālus, lai izpētīt to iespējas un atdarinātu pieaugušo darbības. Parādās tā saucamās destruktīvās rotaļas (ārdīšanās).	Bērni pakāpeniski savas darbības saista ar dažādiem priekšmetiem, to pielietojumu, tā mācoties integrēt lielo un mazo muskuļu aktivitāti, iegūstot kontroli pār savu ķermeni un apgūstot daudzveidīgas darbības ar sadzīves priekšmetiem un rotaļlietām. Vienlaicīgi veidojas abpusēja saskarsme ar aprūpētājiem. 18 mēn. – 2 g. – parādās sižeta rotaļas ar iztēles elementiem.
1,5 – 2 g.	Sižeta rotaļa – bērns, balstoties uz priekšstatiem, attēlo vēroto ģimenē, apkārtnē. Pārsvarā tās ir reālas darbības, bet sāk parādīties arī iztēles	Otrajā dzīves gadā sāk parādīties radošās rotaļas iedīgļi – leļļu un dzīvnieku „barošana”, sarunas ar tiem utt.

	elementi – darbības, priekšmeti un neapzinātas lomas.	
2 – 7 g.	Simboliska, radošā rotaļa – bērns sāk saprast un lietot standarta simbolus, lai radītu; dažādos variantos izmantot savu pieredzi, pielietot materiālus, rotaļlietas.	Radošajā jeb simboliskā rotaļā, ko dažkārt dēvē par dramatisko rotaļu, attīstās vienlaikus ar bērnu radošo izdomu, prasmi savu pieredzi izteikt darbībā, tēlos, valodā, tā sekmē bērnu sadarbību.
3 – 7 g.	Konstruktīvās rotaļas – bērns rada un veido lietas ar māksliniecisku un mehānisku nozīmi. Celtniecības, teatrālās, režisoriskās rotaļas. Bērns kombinē, grupē sīkas rotaļlietas, izpildot režisora un aktiera lomu.	Spēle kā patstāvīga bērna aktivitāte attīstās pakāpeniski – sākumā tās ir bērnu kopīgās rotaļas bez noteikta mērķa un izteiktiem noteikumiem.

Sākumā, apgūstot rotaļāšanās prasmes, bērna rotaļas ir individuālas. 2-3 gadus veci bērni visbiežāk spēlējas līdzās, nevis kopā. Tikai pamazām pilnveidojot rotaļāšanās prasmes bērni saprot, ka vienlaicīgi rotaļā var piedalīties vairāki bērni, un tā rotaļa kļūst kolektīva. Sākumā rodas viens rotaļu partneris, vēlāk vairāki. Rotaļu laikā rodas bērnu pieķeršanās un draudzība.

Individuālās rotaļas līmenis vienmēr būs augstākās kā kolektīvās rotaļas līmenis, jo partneri cenšas atrast tās rotaļu prasmes, kuras būtu pieejamas lielākajai daļai bērnu rotaļu grupiņā. Tomēr kolektīvajās rotaļās bērni apgūst daudzas svarīgas cilvēciskās saskarsmes prasmes: mācās vienoties ar partneriem, piekāpties, pārliecināt otru par savu viedokli ar pieņemamiem līdzekļiem, apgūst iecietību pret cilvēkiem, savstarpēju izpalīdzību un daudzas citas lietas. Bērni kuri rotaļājas ir optimiskāki, saistošāki vienaudžiem, viņiem vieglāk izdodas pārciest citu kritiku un ir mazāk pakļauti stresam. V. Romenkova uzskata, ka tas ir likumsakarīgi, jo rotaļāties bērnam māca pieaugušais, tādējādi bērns sadarbojas ar pieaugušo, ir mīlēts un pasargāts. (Romenkova, 2008)

„Rotaļa ir kā tilts, kas savieno bērna ”es gribu” ar viņa mazo, vēl nespējīgo ”es varu”.”(O.Svenne) prieks bērnam rodas tad, ja viņam ir iespēja izmēģināt līdz šim vēl nenojaustās spējas. Tādējādi bērnam rodas sava spēka un veiklības nojauta.

Pašapziņa ir viens no galvenajiem faktoriem, kas sekmē bērna attīstību pirmsskolas periodā, kad bērns ir visvairāk „atvērts” visu veida ietekmēm. Bērna ES, kas ir personības kodols, veicina viņa aktivitāti, emocionālo, prāta un gribas attīstību. Apziņa un ES izjūta nerodas cilvēkam uzreiz. Atsevišķi šīs sarežģītās orientāciju sistēmas komponenti bērniem veidojas pamazām. Psiholoģisko pētījumu lielākā daļa koncentrējas ap četrām problēmām: zīdaiņa pārejai no reaktivitātes uz aktivitāti un ar to saistās psihiskās pašregulācijas mehānismu veidošanās; posms, kad bērns sāk pazīt savu attēlu un apgūst personu vietniekvārdus; bērna pašvērtējuma evolūcija; apzinīgā ES veidošanās un personības sociālā pašnoteikšanās. Visas šīs izpausmes vērojamas arī bērna rotaļās.

Rotaļu darbība nodrošina apstākļus bērna attīstībai kopumā un ir ārkārtīgi svarīgs bērna pašapziņas veidošanas mehānisms. (Pučure, 2000)

Pirmsskolas vecuma bērnu rotaļai ir vairākas funkcijas. Rotaļa ir bērnu darbības veids, kas attīstās un pilnveidojas. Tā ir neaizstājams pirmsskolas vecuma bērnu audzināšanas un mācīšanas līdzeklis. Rotaļa iedarbojas uz bērna jūtām, attīsta viņa apziņu un praktisko darbību, ieaudzina tādas īpašības, kā labestība, atsaucība, Dzimtenes mīlestība, interese par darbu, vēlēšanās strādāt, kā arī veidot pareizus priekšstatus par sabiedriskās dzīves parādībām. Liela nozīme rotaļai ir bērna gribas īpašību veidošanā.

Bērniem vismīļākās ir tās rotaļas, kurās viņi paši izvirza rotaļas mērķi. Rotaļas process ir virzīts uz šī mērķa īstenošanu un tādējādi sekmē gribas īpašību attīstību. Rotaļās bērns vingrinās iegūtās zināšanas radoši izmantot praksē. Tas mobilizē bērna intelektuālās spējas, iztēli, uzmanību, atmiņu. Izpildot lomas, attēlojot notikumus, bērni nosaka dažādas likumsakarības. Īpaša nozīme rotaļai ir darbību atdarināšanā un neesošu rotaļlietu aizstāšanā ar dažādiem priekšmetiem. Pakāpeniski šīs darbības pārveidoja par iekšējām darbībām.

Rotaļa ir bērnu dzīves un darbības organizācijas forma. Tajā rodas bērnu rotaļu kolektīvi, veidojas noteiktas attiecības starp bērniem, personiskās simpātijas un antipātijas. A. Makarenko ir norādījis, ka bērns alkst rotaļāties un šo vēlmi vajag apmierināt. Mazam bērnam ne vien jāvēl laiks rotaļām, bet ar tām jāpiepilda visa viņa dzīve. Rotaļa, ja pieaugušais to pareizi vada un virza, organizē bērna patstāvību.

Rotaļa ir arī bērna izzināšanas līdzeklis, jo rotaļā apkopojas un izpaužas un veidojas personības psihiskās dzīves visas puses. Vērojot bērnu rotaļā, var izzināt viņa intereses, priekšstatus un rakstura iezīmes.

Vislielākā nozīme ir radošajām rotaļām, jo tās kompleksi attīsta bērna personību. Rotaļas kompleksā iedarbība uz bērnu ietverta tautas pedagogijā – rotaļiņās. Tajās bērns darbojas, runā, apgūst tikumu, veidojas viņa iztēle, attīstās humora izjūta, rodas prieks, tās ir saistītas arī ar dziedāšanu un dejošanu.

D. Dzintere izšķirtas divas rotaļu grupas: rotaļas ar atklātajiem, fiksētiem noteikumiem un rotaļas ar slēptiem noteikumiem. Pie pirmās grupas pieskaita didaktiskās, kustību un muzikālās rotaļas; pie otrās grupas – radošās rotaļas : sižetiskās lomu rotaļas, dramatisācijas, celtniecības rotaļas. Lai ieaudzinātu bērnos pozitīvu attieksmi pret darbu, neaizstājamas ir sižetiskās lomu rotaļas. (Dzintere, 1984)

Ļoti bieži ģimenēs ir sastopama situācija, kad pirmsskolas vecuma bērns lūdz vecākiem aizvien jaunas un jaunas rotaļlietas. Tā ir ļoti nopietna problēma mūsdienu ģimenēs. Šai problēmai ir risinājums – svarīgi ir kopā ar bērnu apspēlēt rotaļlietu, kura nonākusi viņa rokās, lai viņš iemācītos ar to rotaļāties, iekļautu savos rotaļu sižetos. Rotaļlietu rotaļāšanās brīdī ir jābūt maz, lai tiktu dots lielāks plašums bērna iztēlei un aktivitātei. Pētījumi ir pierādījuši: jo vairāk bērnam ir rotaļlietu, jo mazāk bērns ir apmierināts ar rotaļu. Šādā situācijā rotaļlieta no prieka priekšmeta ir pārvērtusies par īpašumu, kas padara rotaļas procesu nebrīvu, kur nevis bērns rada vidi, bet vide diktē bērnam, kā uzvesties. (Romenkova, 2008)

Lai attīstītos bērna prāts, pieaugušais nedrīkst iejaukties bērnu radošajā darbībā. „Bērns ir personība ar ierosmi, iniciatīvu, kas uzmeklē sev darbību un pārvar grūtības, rada sevī apmierinājumu. Tā attīstās viņa inteliģence.” (Kriķe, 1994, 5)

Rotaļu vērtība slēpjas tās daudzveidīgajās funkcijās, tādās kā kultūras mantojuma apguve un nodošana no paaudzes paaudzē, komunikācijas funkcija, ievēdot bērnu cilvēku savstarpējās attiecībās, bērnu pašrealizācijas funkcija, terapijas un korekcijas funkcija, izklaides funkcija un citas.

Bērnam rotaļa ir brīva, neatkarīga, daudzveidīga aktivitāte, kurā viņš realizē savas vēlēšanās un intereses, ko neierobežo pieaugušo prasības un aizliegumi. Viņam tā ir pašrealizācijas un pašizteikšanās līdzeklis.

Rotaļa ir pirmsskolas vecuma bērnam kā dzīvesveids. Tā bērnam rada emocionālu komfortu, līdzsvaru, apmierinājumu, brīvības un drošuma sajūtu, ļauj realizēt sevi, apjaust savas intelektuālās iespējas, veiklību, ļauj iepazīt pasauli, attīsta iztēli, jaunradi. Rotaļājoties

bērns veido savu izdomu pasauli, kurā izspēlē savas zināšanas par apkārtējo pasauli, izrāda emocijas gan pozitīvās, gan negatīvās, attēlo vēroto un pārdzīvoto – notikumus ģimenē, apkārtnē, pasakas, redzēto televizorā utt.

Latviešu valodas vārdnīcā rakstīts, ka rotaļa ir nodarbība bez praktiska mērķa, priekam, laika īsināšanai, atpūtai. (Latviešu valodas vārdnīca, 1987) Pēc apkopotās informācijas darba autors secina, ka rotaļai var būt arī mērķis un to var izmantot arī mācību procesā.

Turpinājumā apskatīsim kā konkrēti pirkstu rotaļa veicina bērnu runas attīstību.

2.1. Rotaļa – runas attīstības un valodas apguves aspektā

„Mazbērna vecums ir periods, kas aptver bērna attīstību no 1-3 gadu vecumam. Šis ir laiks, kad bērnam ir izteikta vajadzība pēc tuvu un mīļu cilvēku atbalsta. Tas ir arī laiks, kad bērnam attīstās kustību koordinācija un runa. Tas notiek, pateicoties pozitīvai saskarsmei ar pieaugušo. Viens no veiksmīgākajiem līdzekļiem, kas nodrošina gan pozitīvu saskarsmi ar pieaugušo, gan runas attīstību, latviešu folklorā ir pirkstu rotaļas, jeb tautasdziesmas – rotaļiņas.” (Zīriņa, 2007, 37)

B. Brice aplūkojot dažādu zinātnieku viedokli ir secinājusi, ka „ASV, Japānas, Vācijas, Krievijas u.c. valstu zinātnieki (K. Akucu, M. Ibuka, G. Domans, V. Penfilds, M. Koļcova, M. Zvonarjova, L. Fomina u.c.), pētot vispārējās un smalkās motorikas, t.i., gan ķermeņa, gan pirkstu kustību, iedarbību uz bērna intelektuālo attīstību ir secinājuši, ka bērni, kuri kopš agras bērnības nodarbojas ar sportiskām aktivitātēm un vingrina smalko motoriku, ātrāk attīstās arī garīgi”. (Brice, 2007, 7)

Zinātnieki, kuri pētījuši bērnu smadzeņu darbību, bērnu psihi, uzskata, ka sīkās pirkstu muskulatūras attīstība labvēlīgi ietekmē bērna runas zonu funkcionēšanu galvas smadzenēs. Ciešu pirkstu motorikas saistību ar runas zonu darbību apstiprina gadījumi, kad vēloties kreilim bērnudārza vecumā iemācīt darboties ar labo roku, bieži sākas stostīšanās. (Krafte, b.g., 4)

Taustes sajūta ir visplašākā sajūta, jo taustes šūnas atrodas ādā un gļotādā un ir izplatītas pa visu ķermeni. Šai sajūtai ir ļoti liela nozīme, jo tā ietekmē mūsu garīgo un fizisko

pašsajūtu. I.Elnebija uzskata, ka pieskāriens ir vitāli svarīgs visai mūsu nervu sistēmai, jo impulsi izplatās pa smadzenēm, kas attīsta citas sajūtas. Lai nervu sistēma būtu līdzsvarota, ko rada pieskāriens, viņa iesaka sniegt bērnam pastiprinātu ķermeņa kontaktu. (Elnebija, b.g.)

Zinātnieki ir atklājuši, ka cilvēka intelekta pamats veidojas jau pirms piedzimšanas – prenatalā periodā – līdz 4 – 5 gadu vecumam. Tāpēc tieši šim periodam ir vislielākā nozīme bērna attīstībā, īpaši runas attīstībai.

Tiek izšķirti triju veidu dzirdes sajūtas: runas, mūzikas un trokšņu. Ļoti nozīmīgi ir dzirdes uzmanības trenēšanu sākt jau zīdaiņa vecumā, pievēršot bērna uzmanību dažādām skaņām. Tādēļ šajā vecumā ļoti svarīgi ir māmiņām dziedāt šūpuļdziesmas, skandēt ritma dzejolišus un spēlēt ar bērnu pirkstu rotaļas. Kopdarbošanās ar bērnu ir nozīmīga ne tikai bērna dzīves pašā sākumā, bet arī tad, kad mazais ir jau paaudzies. Tas rada bērnā drošības izjūtu, pārliecību, ka viņu mīl. Liela nozīme ir arī ģimenes locekļu spējai uz klausīt bērnu, kad viņš izteicis vēlmi parādīt, ko iemācījies bērnudārzā – dziesmiņas, dzejolišus, pirkstu rotaļas. (Brice, 2007, 7)

Cilvēku saskarsmē liela nozīme ir valodai un runai, kuru pastiprina emocijas, tāpēc pirkstu rotaļas ir ieteicamas un piemērotas bērniem kopš agrīna vecuma, pat tad, ja bērns vēl nelalina, jo tekstu un darbības ar bērna rokām izpilda pieaugušais, nodrošinot pozitīvu emocionālu saskarsmi.

I.Miltiņa palūkojot L.Arutjunjanas izteiktās atziņas, nonākusi pie secinājuma, ka rokas pirksti var kļūt par runas tempa, ritma, loģiskā uzsvara un pauzācijas labotājiem. Skatot minētos runas komponentus katru atsevišķi, rodas jauna runas procesa izpratne. Sarežģītā izteikšanās sadalās atsevišķos elementos, kurus var labi apgūt, atkārtoti vingrinoties. Savukārt konteksta atklāsmei ir nepieciešama gan improvizācija, gan emocionalitāte. Te lieti noder dažādie pirkstu tēli, kuri apvienojas noteiktā sižetā un darbojas dinamiski (gliemezis lien, tauriņš lido u.c.). Pirkstu tēlu apvienošana sižetā ir pirkstu rotaļa. Tieši tēli ir tie, kas savā daudzveidīgajā darbībā saista bērna uzmanību. (Miltiņa, 2005, 245)

Pirkstu rotaļu izmantošana kopā ar ritmu un kustībām veicina koordinācijas attīstību, līdz ar to veicina arī prāta attīstību. Tas nozīmē, ka attīstās izziņas procesi – domāšana, runa, uzmanība, atmiņa, iztēle, uztvere. Izmantojot skanošos žestus, bērniem veidojas arī noturīga kustību koordinācija, attīstās ritma izjūta.

Skanošie žesti ir ķermeņa orķestris:

- kāju piesitieni (dipu – dapu);
- viegli piesitieni augšstilbiem – gan priekšpusē (ļuk-ļuk), gan sānu daļā (skaņa mainās – ļik-ļik);
- plaukstu piesitieni (plik-plak);
- pusplaukstu piesitieni, ieliktu plaukstu piesitieni (tik-tik);
- piesitieni krūtīm (bundziņas – bum-bum);
- knipji (nik-nik). (Brice, 2007)

Pirkstu rotaļas ir labs līdzeklis, kuru var izmantot dažādos dienas režīma brīžos pirmsskolas izglītības iestādē. Tās noder gan bērņus sagaidot, rīta cēlienā, gan rotaļnodarbība, pastaigā, gan pēcpusdienas cēlienā, kurā visbiežāk tiek veikts individuālais darbs ar bērņiem. Pirkstu rotaļas neprasa nekādus telpas ierobežojumus, nekādu papildus sagatavotu materiālu, vienīgais, kas ir vajadzīgs, - audzinātājas zināšanas un vēlēšanās darboties ar mazo bērņu kopā. Pirkstu rotaļas ļoti veiksmīgi var izmantot adaptācijas perioda sākumā, kad reizēm bērņam ir grūti šķirties no vecākiem. Tad audzinātāja var kopā ar bērņu izpildīt kādu no pirkstu rotaļām un tādējādi izveidot pozitīvu emocionālu saskarsmi, kas tajā brīdī bērņam ir visvairāk nepieciešama. Izmantojot pirkstu rotaļas, audzinātāja rada bērņā drošības izjūtu – bērņš sāk saprast, ka bērņudārzā var justies labi, pakāpeniski attīstās interese par šo iestādi. Pirkstu rotaļas nodrošina vajadzību sadarboties, tiek veicinātas rotaļu prasmes, un rotaļas kontekstā daudz ātrāk attīstās bērņa runa. (Zīriņa, 2007, 41)

Pirkstu rotaļas un spēles:

- attīsta smalkās muskulatūras kustību koordināciju;
- palīdz sagatavot bērņa roku rakstīšanai un citu dzīvē nepieciešamu kustību veikšanai;
- ir viens no bērņa runas attīstīšanas un traucējumu novēršanas palīg līdzekļiem;
- veicina simultāno domāšanu, t.i., prasmi vienlaicīgi domāt par vairākām vienlaikus izpildāmām darbībām;
- vingrina bērņa uzmanību, atmiņu un koncentrēšanās spējas;
- veido lielāku bērņu aktivitāti
- starp bērņu un pieaugušo veido emocionālo kontaktu;
- veicina saskarsmes prasmju attīstību;

- nodrošina drošības izjūtas veidošanos.

Runas attīstība ir ļoti svarīgs bērnu attīstības rādītājs. Tijai Zīriņai uzskata, ka šis jautājums bijis aktuāls jau pirms daudziem gadsimtiem, un tāpēc arī folklorā ir atrodamas jaukas pirkstu rotaļas, kas spējušas saistīt mazo bērnu uzmanību gadsimtiem ilgi. (Zīriņa, 2007)

Katras tautas folklorā ir sastopami īsi, asprātīgi pantiņi, kuru skandēšanu pavada pirkstu un roku kustības. Tā kā literatūrā ir atrodamas ļoti nedaudz pirkstu rotaļu, galvenais veids mūsdienās, kā šī tautas bagātība tiek nodota tālāk, ir - mutvārdu ceļā no iepriekšējām paaudzēm. Katrs no savas bērnības atceramies „Vāru, vāru putriņu”. Jau mūsu senči bija ievērojuši, ka roku un pirkstu kustības, kuras veido saistībā ar nelieliem dzejolišiem, labvēlīgi ietekmē bērnu attīstību. (Brice, 2007, 7)

Pirkstu rotaļas ir mazbērnu vecuma folkloras sastāvdaļa. Folklorā var izdalīt gan bērnu kopšanas, audzināšanas un mācību dziesmas, gan arī aukļu un bērnu dziesmas. Vilma Greble norāda, ka ļoti bagātīgs ir materiāls mazbērnu folklorā par bērna ēdināšanu, galvenajiem ēdieniem un to gatavošanu. „Kad bērns nepacietīgi prasa ēdienu un nevar vien to sagaidīt, viņa uzmanību cenšas saistīt ar jautrām rotaļveida dziesmiņām, kurās teksta dziedājumu vai skandējumu pavada dažādas izdarības ar bērna rociņām.”(Greble, 1973, 12) Greble piemin, ka parasti pieaugušais ar savu pirkstu griež pa bērna delnu tā, it kā maisītu katlā putru, un skaita: „Vīru, vīru putriņu”. Izvārīto ēdienu izdalot bērnu pirkstiņiem, vienam no tiem pievērš lielāku uzmanību. Tas ir vai nu īkšķis, kas bijis nepaklausīgs, slinks, „Tas nekūra uguni” un tāpēc nekā nedabū, vai arī mazais pirkstiņš, kam piešķir lielāko devu – par to, ka tas ir mazākais. Šo Grebles piemēru bērni var arī paši izpildīt, skatoties kā to dara pieaugušais ar saviem pirkstiem. (Greble, 1973)

Pirkstu rotaļas ir jautras un priecīgas, tās rada bērņā vēlmi darboties, jo tajās ietverta darbību atkārtošana, kas šajā vecuma posmā ir īpaši svarīga bērna attīstībai. Tāpēc arī pirkstu rotaļās ir bieži sastopami skaņu, zilbju un vārdu atkārtojumi.

Vāru, vāru putriņu,

Vāru, vāru putriņu,

Trīs milti katlā;

Tam došu, tam došu,

Tam došu, tam došu,

Tas nekūra uguni,

Tas nedabūja.

Mazbērnu folklorā visvairāk aptver tautasdziesmas, kas iepazīstina bērnu ar tuvāko un tālāko apkārtni. Tas ir ļoti būtiski bērna vārdu krājums strauji palielinās, pateicoties izziņas procesu attīstībai, un liela daļa vārdu pāriet no pasīvā vārdu krājuma aktīvajā. Liela daļa tautasdziesmu ir par bērna rociņām. Dziesmiņas par bērna pirkstiem un pirkstu nosaukumi ir saistīti ar vistuvākajiem jēdzieniem apkārtņē un rosina bērnu darboties. Tautasdziesmas par rociņām, jo tās jau ļoti agri izraisa bērna interesi. Katram no pieciem rokas pirkstiem folklorā sastopami vairāki nosaukumi. Tas pierāda, ka šīs tautasdziesmas ir ļoti nozīmīgas mazo bērnu attīstībā. Īkšķis visbiežāk tiek pieminēts kā „utubunga”, „Īkstītis”, „Īkšķītis”, „mīļā, labā māte”. Otrais pirksts ir „Poda laiža”. Vidējais pirksts tiek saukts par „garo Pēteri”, „garo Ansi”, „garo Sīmani”, jo tas ir garākais pirksts. Ceturtais pirksts ir „zeltenītis”, „zeltnešis”, jo uz tā tiek nēsāts gredzens. Piektais pirksts ir „mazais bērniņš”, „nabadziņš”, „knibucītis”, „pintīķītis”, jo tas ir pats mazākais pirkstiņš. Šos nosaukumus ļoti viegli var iesaistīt dažādās pirkstu rotaļās. (Zīriņa, 2007)

Īkšķītis, resnītis, tas ir priekšnieks.

Šis krējumlaiža – kārumnieks.

Tas garais Indriķis – sliktis

darbinieks.

Zeltiņš, kurš mīl zeltu valkāt.

Un Ansītis maza citrus lūdza talkā.

Pirkstu spēlēs var iesaistīt arī dažādus dabas materiālus. Taustes sajūtas attīstībai I.Elnebija piedāvā bērniem rotaļāties ar smiltīm, mālu, ūdeni, akmentiņiem, čiekuriem, zariņiem, zīmēt ar pirkstiem un līmēt kopā dažādus priekšmetus. (Elnebija, b.g.) Visas šīs nosauktās lietas var iesaistīt pirkstu rotaļās, piemēram, pirkstu rotaļu veikt ūdenī vai smiltiņās, pirkstu rotaļu „Cepu, cepu kukulīti” var izspēlēt ar māla palīdzību, čiekurs var būt „ezītis”, kurš rāpo pa bērna rociņām u.t.t..

Par to, ka manuālās darbības ietekmē cilvēka galvas smadzeņu funkcijas, zināja jau senajā Ķīnā 2. gadsimtā pirms mūsu ēras. Japānas speciālists M.Ibuka uzskata, ka papīrs un māls dodams bērnam jau nepilna gada vecumā, lai mazais tos aiztiktu bez noteikta mērķa,

tomēr delnu, pirkstu kustību rezultātā minētie priekšmeti maina savu formu, un bērns ar interesi un izbrīnu vēro radušās pārmaiņas. Jo biežāk bērns saskarās ar papīru, mālu, jo lielāku apmierinājumu darbošanās procesā gūst. Bērns var plēst, burzīt, mīcīt, stiept – aktivizēt pirkstu, roku veiklību, bet vienlaicīgi ar roku kustībām bērns aktivizē sensoro un prāta attīstību, noris „valodošana” – spēja sevi izteikt runā. (Miltiņa, 2005)

S. Danger un G. Landreth ir apskatījuši vairāku zinātnieku ir pētījumus par rotaļu terapijas ietekmi uz runas un valodas attīstību. Viņi ir noskaidrojuši, ka rotaļu terapijai ir devusi pozitīvus rezultātus runas attīstība. Tas ir pierādīts vairākos pētījumos (Broen & Westman, 1990, Rossetti, 1996; Rustin, Botterill, un Kelmana, 1996). Iegūtie rezultāti atspoguļo sen izveidojušos saikni starp rotaļas attīstību un valodas attīstību. Valodas speciālisti norāda, ka simboliska rotaļa ir priekšnosacījums veiksmīgai valodas apguvei (McCune-Nicolich, 1975). Pētnieki norāda, ka rotaļa nodrošina : a) izdevību apkārtnes izzināšanai (Hubbell, 1981); b) pieredzes bagātināšanu, kas patiesi interesē bērnu (Benjamin, 1984); c) dabisku izpaušanās veidu (Cogher, 1999). Šie ir trīs svarīgākie nosacījumi optimālai valodas apguvei. (Danger, Landreth, 2005)

Biruta Krafte arī ir veikusi vairāku mēnešu pētījumu par pirkstu rotaļu ietekmi uz bērnu runas attīstību. Pirkstu rotaļas viņa izmantoja dinamiskajās pauzēs, katrā nodarbībā dinamiskās pauzes garums bija 2-3 minūtes, dienā – 6-9 minūtes. Tekstu viņa izvēlējās tādu, lai vienā dinamiskā pauzē būtu lielāks pirkstu kustību daudzums, un tās saskaņotas ar izrunājamo tekstu.

Birutas Kraftes uzdevums šajā jomā bija:

- saskaņot pirkstu rotaļas un vingrinājumus ar runu,
- padarīt sīkās pirkstu muskulatūras vingrinājumus regulārus, paredzot tam optimālo laiku,
- pārliecināt grupu audzinātājas par šo vingrinājumu mērķtiecību,
- noteikt, vai sīkās roku muskulatūras attīstība ietekmē skaņu izrunas korekciju bērniem,
- paaugstināt bērnu interesi par līdzīgiem vingrinājumiem, pārvērst tos aizraujošās rotaļās.

Viņa novēroja, ka bērniem ir šādas grūtības:

- mazkustīgi pirksti,

- neprecīzas kustības,
- lēns temps.

Bet jau ceturtajā darba mēneša beigās pirksti kļuva paklausīgāki un kustības – precīzākas.

Krafte B. Secināja, ka šis darbs palīdz:

- regulāri stimulēt runas zonas kustīgumu galvas smadzenēs, kas labvēlīgi ietekmē bērna runas korekciju,
- pilnveidot psihiskos procesus – uzmanību, atmiņu - , kuri cieši saistīti ar runu,
- atvieglot rakstīšanas prasmes apguvi nākamajiem skolniekiem.

Bērnu runa ritmizējas ar kustībām, ir pietiekami skaļa, precīza, emocionāla, bet ritms labvēlīgi ietekmē bērnu runas uzbūvi. „Darbam pie pirkstu motorikas attīstības jābūt regulāram un rezultatīvam. Optimālākais laiks šim mērķim ir dinamiskā pauze nodarbību laikā”. (Krafte, b.g.)

Kopumā varam secināt, ka pirkstu rotaļa ir pati svarīgākā un nepieciešamākā nodarbe, kura virza bērna runas attīstību un ir veids kā bērns izzina pasauli un apzinās sevi tajā. Rotaļā bērns runā, mācās, strādā, domā, vēro un sadarbojas.

Tālāk aplūkosim dažus ieteikumus pirkstu rotaļas izmantošanā, kuri var noderēt bērnu vecāki un pirmsskolas skolotājiem darbā ar bērniem.

2.2. Ieteikumi pirkstu rotaļu izmantošanā

Iepriekš noskaidrojām cik liela ir pirkstu rotaļu nozīme bērnu attīstībā, it sevišķi runas attīstībā, bet, lai veiksmīgāk tiktu pielietotas pirkstu rotaļas ir izveidoti pāris būtiski ieteikumi pirkstu rotaļu izmantošanā. Šie ieteikumi var noderēt gan pirmsskolas skolotājām, kas strādā ar 1.5 – 3 gadus veciem bērniem, gan skolotājām, kas strādā ar vecākiem bērniem, gan bērnu vecākiem.

„Pirkstu rotaļas ļoti veiksmīgi var izmantot adaptācijas perioda sākumā, kad reizēm bērnam ir grūti šķirties no vecākiem. Tad audzinātāja var kopā ar bērnu izpildīt kādu no pirkstiņu rotaļām un tādējādi izveidot pozitīvu emocionālu saskarsmi, kas tajā brīdī mazulim

ir visvairāk nepieciešama. Izmantojot pirkstu rotaļas, audzinātāja rada bērnam drošības izjūtu – bērns sāk saprast, ka bērnudārzā var justies labi, pakāpeniski attīstās interese par šo iestādi.” (Zīriņa, 2007, 41)

Pirkstu rotaļas un skandējamie dzejoliši jāizpilda emocionāli, izteiksmīgi, nekautrējoties no mazuļa un neslēpjot emocijas, tomēr vajadzētu izvairīties no skaļiem emocionāliem pārspīlējumiem, kas lieki var uztraukt un uzbudināt mazo.

Izvēloties skaitāmpantu, ieteicams ievērot pakāpenības principu – no vienkāršākā uz sarežģītāko. Darbojoties ar jaunākā vecuma bērniem, ieteicams tekstu izrunāt lēnākā tempā, ar skaidru dikciju, izteiksmīgā intonācijā.

Vēlams, lai bērns sēdētu ar skatu pret pieaugušo un redzētu pieaugušā seju, emocionālo izteiksmi, vērotu mutes kustības. Pieaugušajam ir jāskatās bērnam acīs, lai mazais pilnībā uztvertu runu. (Brice, 2007, 8)

Labākie brīži, lai veiktu ar bērnu darbības ir:

- kad bērns ir mierīgs un jautrs,
- kad viņš izrāda interesi par ieteikto darbību,
- kad bērns pats to lūdz,
- pirms vai pēc rīta vai pusdienas miega,
- pēc ēšanas.

Ir ieteicams izvairīties no tām reizēm, kad ir grūti saistīt bērna uzmanību un it īpaši to noturēt. Tas ir tad:

- kad bērns grib kustēties,
- kad viņš ir noguris un miegains,
- kad viņš ir izsalcis,
- kad viņš ir nepacietīgs vai viegli aizkaitināms (Malcuit, Pomerleau, Seguin, 2007).

Var mēģināt paši sacerēt vienkāršas melodijas pirkstu rotaļām. Rotaļās var izmantot piemērotas bilžu grāmatas ar lieliem attēliem vai bērna rotaļlietas – tās apdziedot vai skandējot ritmiskus dzejolišus. Var „izvārt” putriņu, „izcept” plācenīšus un „pabarot” bērna iemīļotās rotaļlietas.

Pieaugušie uztver vārdus, valodu kā pašas par sevi saprotamas lietas un neiedomājas, ka bērnam kāda vārda nozīme varētu būt neskaidra un nesaprotama. Tāpēc vēlams bērniem pajautāt, vai viņi izprot vārdu nozīmi – piemēram, kas tas ir – tīrums (zaķīt's ara tīrumā) vai kas ir virpulis, lindraciņš, virumiņš, vezums.

Lai lielākajiem bērniem pirkstu rotaļu spēlēšana nekļūtu apnicīga, ieteicams labi apgūto tekstu uz laiku „nolikt malā”, tad atkal atsaukt atmiņā un ierosināt īso dzejolīti dramatizēt – papildināt ar dažādiem skaņu un zilbju, īsu vārdu atkārtojumiem, kustībām un ritmu, trokšņiem vai bērnu mūzikas instrumentiem, veidojot instrumentālu pavadījumu.

Skandējot ritma runas vingrinājumus, var eksperimentēt ar tempu un dinamiku, piemēram, kāpinot vai palēninot runas un kustību tempu, izrunājot skaļāk vai klusāk atsevišķas frāzes; izsauceņus var atkārtot vairākas reizes, tā paspilgtinot dzejolīšu tēlus.

„Vienu un to pašu dzejolīti var izmantot gan kā pirkstu rotaļu pirms zīmēšanas un roku vingrinājumiem, gan kā dikcijas, artikulācijas vingrinājumu logopēdiskajā nodarbībā vai pirms dziedāšanas, gan kā ritma un kustību koordinācijas vingrinājumu, papildinot to ar skanošajiem žestiem”. (Brice, 2007, 8)

Lai bērnus ieinteresētu un padarītu darbošanos radošu, jāaicina bērnus pašiem padomāt, kādas kustības un, kādus skanošos žestus lietot.

„Tā kā vienlīdz svarīga ir abu roku smalkās motorikas attīstība un veiklība, tad, izpildot pirkstiņu rotaļas, vēlams vingrināt abas rokas gan pārmaiņus, gan vienlaikus.” (Brice, 2007, 9)

„Darbam pie pirkstu motorikas attīstības jābūt regulāram un rezultatīvam.” (Krafte, b.g., 4)

Nevajag uztraukties, ja sākumā bērni tikai vēro vai darbojas tikai ar pirkstiņiem vai tikai cenšas atkārtot tekstu. Bērniem ir jādod laiks, jo katram bērnam ir savs individuālais vērošanas un darba sākšanas laiks.

3.1.5 -3 gadus veca bērna runas attīstības empīriskais pētījums

3.1. Pētāmās mērķauditorijas apraksts

Pētījuma bāzi sastāda pirmsskolas izglītības iestādes „X” 16 bērni vecumā no 1.5 – 3 gadiem. No tiem 7 meitenes un 9 zēni.

15 bērni nāk no ģimenēm, kurās ir abi vecāki, bet 1 bērnam ir nepilna ģimene, kur bērnu audzina māte (tēvs nesen miris).

Tikai 3 bērni no novērotajiem ir vienīgie bērni ģimenē, bet pārējie 13 nāk no ģimenes kurās ir vairāki bērni.

1 bērns nāk no krievu tautības ģimenes, kurā māte un vecāmāte tīri runā latviski.

Tika intervēta šo bērnu skolotāja.

Tika noskaidrots 32 pieaugušo – 16 vecāku un 16 pedagogu, viedoklis par pirkstu rotaļu ietekmi uz 1.5 – 3 gadus vecu bērnu runas attīstību.

3.2. Pētījuma metožu apraksts

Pētījumā tika pielietota novērošanas metode un aptaujas metodes – intervija un anketēšana.

„Novērošana ir viena no visizplatītākajām pedagoģisko pētījumu metodēm. To plaši lieto pedagoģiskajā praksē. Tā palīdz pedagogam iepazīt savus audzēkņus tiešas uztveres ceļā dabiskos apstākļos.” (Albrehta, 1998, 32)

Pedagoģisko novērošana tika izmantota, lai pētniecības rezultāts tiktu iegūts tiešā uztveres ceļā, dabiskos apstākļos. Tika izspēlētas trīs pirkstu rotaļas vairākas reizes dienā, tās atkārtojot katru dienu nedēļas garumā, kuru laikā novēroju bērnu līdzdalību pirkstu rotaļas izspēlē. Individuāli sarunājoties ar bērnu, novērojot viņu nodarbības laikā un rotaļāšanās laikā, tika veikta bērna runas līmeņa izzināšana.

Novērošanas uzdevumi:

- noteikt katra bērna runas attīstības līmeni;
- noteikt grupas kopējo runāt prasmes līmeni.

„Intervijas ir sarunas veids, kurā viens no sarunas biedriem ir jautātājs, otrs atbildētājs. Radošā intervija paredz zināmu brīvību saruna tēma un formas izvēlē. Pētnieks šajā gadījumā iegūst pilnīgāku un dziļāku materiālu.” (Albrehta, 1998, 64)

Šīs intervija veids tika izvēlēts, lai iedziļinātos pētījuma tematā un lai veidotos vispārējs priekšstats par pirkstu rotaļu izmantošanu konkrēti ar šīs grupas bērniem un noskaidrotu bērnu runas attīstības izmaiņas mācību gada laikā.

Anketēšanai ir vairākas priekšrocības. Tā vienlaikus var aptvert lielu skaitu cilvēku, anketu materiāla raksturs ir pateicīgas apstrādei un skaitliskajai analīzei. Anketēšana paredz pilnīgu anonimitāti. (Albrehta, 1998)

Vecāku aptaujas uzdevums:

- noskaidrot vecāku viedokli par pirkstu rotaļu ietekmi uz bērnu runas attīstību.

Pedagogu aptaujas uzdevumi:

- noskaidrot pedagogu informētību par pirkstu rotaļu ietekmi uz bērnu runas attīstību;
- noskaidrot pirkstu rotaļu izmantošanas intensitāti pirmsskolas izglītības iestādē.

Vecāku un pedagogu aptaujas tika veiktas anonīmi un dati izmantoti apkopotā veidā.

Pedagoģiskais novērojums tika veikts pirmsskolas izglītības iestādē „X” laika posmā no 05.03.2012 – 19.05.2012. Aptauja tika veikta pirmsskolas izglītības iestādē „X”, laika posmā no 14.05.2012 līdz 19.05.2012.

3.3. Pētījuma apraksts un analīze

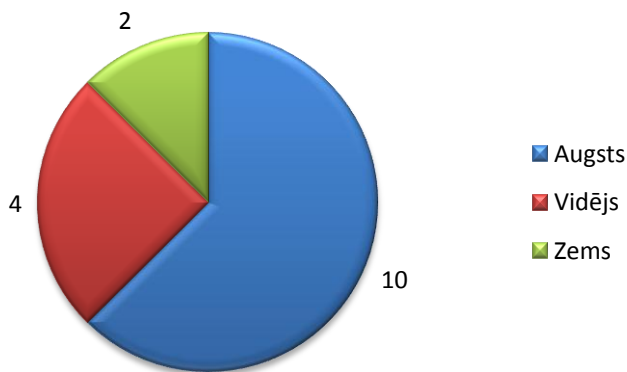
Pedagoģiskais novērojums tika veikts laika posmā no 05.03.2012 – 19.05.2012. Šajā laikā vadīju nodarbības tieši pētāmajai mērķauditorijai. Tāpēc bija iespēja ar katru bērnu individuāli parunāties, novērtēt kā viņš darbojas un runā rīta cēlienā, rīta apļa laikā, nodarbības laikā, pastaigā, individuālajā darbā un pēcpusdienas cēlienā. Iegūtos datus atspoguļoju tabulā (skat. 4. tabulu).

4.tabula. Bērnu runas attīstības līmeņi.

Runas attīstības virzieni	Runas attīstības līmenis (bērnu skaits)		
	Augsts	Vidējs	Zems
Skaņu izrunas kultūra	10	4	2
Vārdu krājums	10	4	2
Gramatiski pareiza runa	6	6	4
Stāstīt prasme un dialogruna	7	6	3

10 bērniem izvērtējot rezultātus skaņu izrunas kultūrā ir augsts līmenis (skat. 3. attēlu). Šie bērni ir ļoti aktīvi, izrunā patskaņus, divskaņus līdzskaņus atbilstoši sava vecuma līmenim. 4 bērniem skaņu izrunas kultūras līmenis ir vidējs. Šie bērni arī piedalās dažādās aktivitātēs, bet vēl neizrunā visus patskaņus, divskaņus, līdzskaņus vai ir logopēdiskas problēmas. 2 bērniem skaņu izrunas līmenis ir zems. No šiem bērniem viens ir visjaunākais grupas bērns, kurš tikai nesen sāk mēģināt sarunāties.

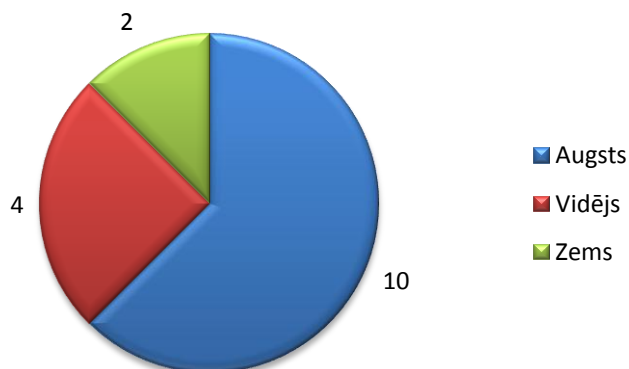
3.attēls. Skaņu izrunas kultūra.

Bērnu vārdu krājums lielākajai daļai ir augsts (skat. 4. attēlu). Bērnu vārdu krājums tika noskaidrots runājot par dzīvniekiem un sadzīves priekšmetiem. Šiem 10 bērniem ir liels aktīvais vārdu krājums, viņi lieto vienkāršus īpašības vārdus, izmanto vārdus, kas izsaka dažādas darbības, lieto apstākļa vārdu un prievārdus. 4 bērniem ir vidējs vārdu krājums, viņiem nav tik liels aktīvais vārdu krājums, daži bērni cenšas lietot vienkāršos īpašības vārdus, reti izmanto prievārdus, biežāk izmanto apstākļa vārdus augšā, lejā. Prievārdu vietā bieži izmanto vārdu „tur” un ar roku parāda uz virzienu. 2 bērniem ir zems vārdu krājums, kā

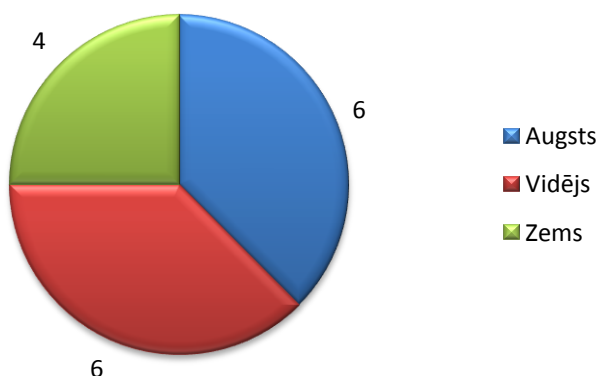
jau iepriekš minēju, ka viena meitenīte tikai sāk censties sarunāties, otrs zēns izrunā nepilnus vārdus vai vārdus no savas valodas, kurus pieaugušais īsti nesaprot.

4.attēls. Vārdu krājums.

Gramatiski pareizi augstā līmenī runā tikai 6 bērni (skat. 5. attēlu). Viņi pazīstamus lietvārdu lieto pareizā dzimtē un pareizi tos loca, veido vienkāršus nepaplašinātus teikumus un cenšas runāt jau paplašinātos teikumos. Lielākajai daļai šo bērnu ir vecākas māsas vai brāļi. Līdz ar to viņiem mājās ir no kā mācīties. 6 bērniem ir vidējais līmenis, viņi pārsvarā runā vienkāršos nepaplašinātos teikumos, pieklibo lietvārdu lietošana pareizā dzimtē un locījumā. 4 bērniem ir zems līmenis.

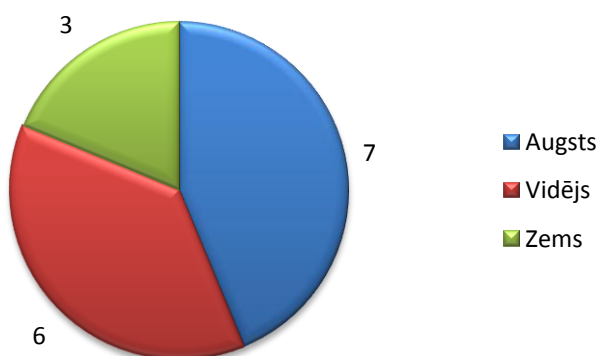
5.attēls. Gramatiski pareiza runa.

Stāstīt prasme augstā līmenī ir 7 bērniem (skat. 6. attēlu.). Lielākā daļa bērnu cītīgi klausās stāstījumu un emocionāli atsaucas uz to, bieži vien ieklausās ko savā starpā runā pieauguši un to atdarina rotaļājoties, uzdod jautājumus par sev nezināmām lietām, atbild uz uzdotajiem jautājumiem, ikdienā aktīvi sarunājas ar vienaudžiem un pieaugušajiem. 6

bērniem ir vidējs līmenis, šie bērni sarunājas ar vienaudžiem, bet ar pieaugušajiem retāk, klausās stāstījumā, bet ātri viņiem zūd pacietība un līdz ar to arī emocionālā saikne ar stāstījumu bieži nerodas, reti atbild uz uzdotajiem jautājumiem. 3 bērniem ir zems stāstīt prasmes līmenis. Visbiežāk viņi stāstījumā neklausās, bet meklē blakus nodarbi, divi bērni ar vienaudžiem tik pat kā nesarunājas, ar pieaugušajiem arī ļoti reti, uz jautājumiem neatbild.

6.attēls. Stāstīt prasme un dialogruna.

Bērnu novērošanas laikā ar viņiem izspēlēju trīs pirkstu rotaļas: „Labu rītu saka saule”, kas kalpo arī kā sasveicināšanās līdzeklis, „Actiņas, austiņas”, kurā tiek nosauktas dažādas ķermeņa daļas, un pirkstu rotaļu „Putra”. Pirmo reizi izspēlējot pirkstu rotaļu un sasveicināšanās dziesmu „Labu rītu saka saule” daļa bērnu tikai vēroja notiekošo, 5 bērni mēģināja runāt līdzī, 3 bērni tikai mēģināja rādīt līdzī kustības, 4 bērni gan mēģināja runāt līdzī, gan rādīt kustības. Kad šo pirkstu rotaļu atkārtojām vēlreiz vairs tikai 2 bērni vēroja notiekošo, 3 bērni mēģināja rādīt līdzī kustības, 4 bērni mēģināja runāt līdzī, bet jau 7 bērni mēģināja gan runāt līdzī, gan rādīt līdzī kustības. Pēc nedēļas gandrīz visi bērni šo pirkstu rotaļu mācēja nodziedāt un parādīt ar kustībām.

Otro muzikālo pirkstu rotaļu „Actiņas, austiņas” spēlējot lielākā daļa bērnu rādīja līdzī kustības un arī runāja līdzī, 1 bērns vēroja notiekošo, bet ik pa laikam parādot kādu kustību. Secināju, ka šo pirkstu rotaļu viņi jau iepriekš bija spēlējuši. Pēc nedēļas šo pirkstu rotaļu ar kustībām varēja parādīt visi bērni, rotaļai līdzī mēģina runāt visi bērni, bet ne visi skaidri izrunā tekstu, daži bērni tikai nosauc daļu no kāda vārda, bet cenšas aktīvi iesaistīties spēlēšanas procesā.

Spēlējot trešo pirkstu rotaļu „Putra”, pirmo reizi es noskaitīju un parādīju kustības bērniem, kādi 4 bērni mēģināja rādīt līdzī kustības, pārējie tikai vēroja notiekošo. Sapratu, ka šo rotaļu viņi nav spēlējuši, tad izskaidroju, ka labās rokas rādītājpirksts ir karote, bet otras

rokas plauksta katliņš, kurā vāram putru. Pēc tam lēnām un skaidri skaitīju tekstu, paralēli rādot tekstu. Trīs reizes atkārtojot novēroju, ka lielākā daļa bērnu kustības rāda līdzī, daži bērni cenšas runāt un rādīt kustības, bet pāris bērni joprojām vēro notiekošo no malas. Pēc nedēļas lielākā daļa bērnu gan runāja līdzī tekstu, gan rādīja kustības.

Pēc nedēļas spēlējot pirkstu rotaļas ar bērniem varu secināt, ka tās ļoti trenē kustību koordināciju, domāšanu, jo kustības reizē ar konkrētu tekstu nemaz nav tik viegli parādīt. Tiek trenēta iztēle, jo bērnam ir jāiztēlojas, ka viņa vienas rokas pirksts ir karote, bet otras rokas plauksta ir katls, kurā tiek vārīta putra. Atmiņa arī tiek ļoti trenēta, jo jau pēc nedēļas bērns var atcerēties un parādīt divas jaunas pirkstu rotaļas. Ļoti lielu plusu deva tas, ka divas no tām ir muzikālās pirkstu rotaļas. Secināju, ka tās arī bērniem labāk patika un viņi tās apguva ātrāk.

Pētījuma gaitā veicu interviju ar šo 16 bērnu grupiņas audzinātāju – pirmsskolas skolotāju. Intervijas jautājumi ir balstīti uz anketas jautājumiem pirmsskolas skolotājiem (skat. pielikumu). Intervija norisinājās pusdienlaikā, kamēr bērni gulēja, pirmsskolas izglītības iestādē „X”.

Intervējamajai skolotājai ir 7 gadu darba stāžs, viņa strādā pēdējos 2 gadus ar 1.5 – 3 gadus veciem bērniem. Viņa uzskata, ka pirkstu rotaļas sekmē runas attīstību un to, ka regulāri spēlējot pirkstu rotaļas tiek paplašināts vārdu krājums. Skolotāja piebilst, ka ja skolotājam ir sekmīga sadarbība ar mūzikas skolotāju, kura pirkstu rotaļas izspēlē mūzikas pavadījumā, tad bērnu runa attīstās ļoti strauji. Viņa min piemēru no savas pieredzes, kur viņai bija ļoti laba sadarbība ar mūzikas skolotāju un viens kurš tik pat kā nerunāja, tikai zilbes – bū, bā, mā (vārdu pirmās zilbes), pēc 3 mēnešiem sāka runāt pilniem vārdiem un veidoja vienkāršus nepaplašinātus teikumus. Vēl viņa piebilda, ka ar bērnu vajag runāt kā ar pieaugušo, nevis bērnu valodā.

Skolotāja apstiprina, ka pirkstu rotaļām ir ietekme arī uz domāšanas, uzmanības, atmiņas, iztēles, uztveres, drošības izjūtas, saskarsmes prasmju attīstību. Skolotāja piebilda, ka izspēlējot ik vienu tautas dziesmu, bērns to ātrāk izprot un apgūst. Pedagogam ir jābūt skaidrai runai. Nevar teikt: „Re, kur skrien vau, vau”, bet jāsaka: „Re, kur skrien suns, viņš saka vau, vau”, var piedāvāt bērniem attēlot kā skrien suns. Pliki vārdi bērnam neizsaka neko, viņš visu izprot caur kustībām.

Īpaši viņa piebilst, ka visspilgtāk pirkstu rotaļa ietekmē drošības sajūtas veidošanos adaptācijas periodā, kad tiek vairāk izspēlētas ucināšanas pirkstu rotaļas. Kā jau iepriekš noskaidrojām, pirkstu rotaļas ļoti veiksmīgi var izmantot adaptācijas perioda sākumā, kad

reizēm bērnam ir grūti šķirties no vecākiem. Skolotāja uzskata, ka pirkstu rotaļas visvairāk veicina saskarsmes prasmes ar pieaugušo attīstību.

Šīs grupiņas skolotāja uzskata, ka pirkstu rotaļas var sākt izmantot jau pirms bērna piedzimšanas. Viņa pati izmantoja pirkstu rotaļas – dažādas pirkstu kustības uz vēdera, masējošas kustības, skriešanas atdarināšana, pajāšana u.c., pirms sava gaidāmā puisīša piedzimšanas. Rezultātā viņas puisītis sāka runāt pilnos tikumos jau 1.5 gadu vecumā. Bet gaidot meitiņu, viņai nebija tik daudz laika, kuru veltīt pirkstu rotaļām, līdz ar to viņas meitiņa sāka runāt tikai 2 gadu vecumā. Viņa piebilda, ka katrs bērns ir „protams, savādāks, bet tomēr pirkstu rotaļām ir liela ietekme uz runas attīstību. Arī B. Brice apskatot dažādu zinātnieku darbus ir secinājusi, ka „cilvēka intelekta pamats veidojas jau pirms piedzimšanas – prenatālā periodā – līdz 4-5 gadu vecumam. Tāpēc tieši šim periodam ir vislielākā nozīme bērna attīstībā”. (Brice, 2007, 7)

Savā darbā ar 1.5 – 3 gadus veciem bērniem, skolotāja pirkstu rotaļas izmanto vairākas reizes dienā. Viņa tās izmanto rīta aplī, rotaļnodarbībā, pastaigā, individuālajā darbā un pārejai no viena darbības veida uz otru, izmantojot caurvijas principu. Viņa izmanto 2-3 rotaļas pirms nodarbības, vienu rotaļu tualetē par mazgāšanos, vienu par pareizu zobu tīrīšanu, 2-3 rotaļas ģērbšanās laikā. Sākumā ņem vienu mīļāko pirkstu rotaļu un otru atbilstoši nedēļas tēmai. Mīļākās pirkstu rotaļas ik pa laikam pamaina, jeb kā viņa teica: „Mainu tad, kad sāk trūkt atdeves, iedvesmas, jo bez tās pirkstu rotaļai nav lielas jēgas.” Arī G. Malcuit, A. Pomerleau, R. Seguin uzskata, ka izvēloties brīžus, kad strādāt ar bērnu ir jāņem vērā arī pieaugušā stāvoklis, kas darbojas ar bērnu, jo „kad pieaugušais jūtas noguris, nepacietīgs vai viegli sakaitināms, šīs darbības nevajag uzsākt. „Bērni ir jūtīgi pret to cilvēku izjūtām, kas ar viņiem sadarbojas, un tas viņus ietekmē tieši.” (Malcuit, G., Pomerleau, A., Seguin, R., 2007, 14)

Viņas audzināmo bērnu mīļākās pirkstu spēles ir:

Nau, nau ne vienas,

Nau, nau ne vienas.

Re, kur manas rokas,

Re, kā danco rokas.

(maina pirkstu kustības)

Mārīte pa roku lien,

Augšup, augšup, augšup vien!

Piesit savām kājiņām,

Žvikts – uz savām mājiņām!

(I.Bērza.)

Aicināju skolotāju noraksturot bērnu runas līmeni rudenī un šobrīd. Rezultātus atspoguļoju tabulā (skat. 5. tabulu).

5.tabula. Bērnu runas līmeņa izmaiņas.

	Rudens	Pavasaris	Rudens	Pavasaris	Rudens	Pavasaris
Līmenis Virziens	Augsts līmenis (bērnu skaits)		Vidējs līmenis (bērnu skaits)		Zems līmenis (bērnu skaits)	
Skaņu izrunas kultūra	0	10	5	4	11	2
Vārdu krājums	0	10	5	4	11	2
Gramatiski pareiza runa	0	6	0	6	16	4
Stāstīt prasme un dialogruna	0	7	3	6	13	3

Kā redzams tabulā bērnu runas līmenis ir krasi pieaudzis kopš rudens. Tāpēc radās jautājums, vai runas līmeņa celšanos ir ietekmējušas pirkstu rotaļas. Skolotāja apstiprināja, ka ļoti lielu ietekmi uz runas līmeņa paaugstināšanos, ir veidojušas regulāras pirkstu rotaļas.

Lielākā daļa bērnu pirkstu rotaļas laikā runā līdzīgi, bet ir dažreiz bērni, kuri rāda tikai kustības vai vēro no malas. Tas esot atkarīgs no bērnu garastāvokļa, pirkstu rotaļas sarežģītības.

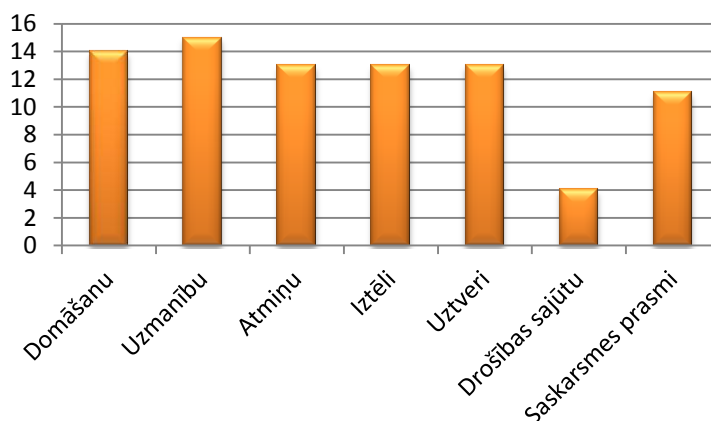
Tika veikta vecāku aptauja (anketēšana), lai noskaidrotu viņu viedokli par pirkstu rotaļām un to izmantošanu viņu ģimenē. (skat. pielikums) atbildes uz jautājumiem sniedza 16 vecāki, balstoties uz tām arī tika apkopoti rezultāti.

Vadoties pēc atbildēm par vecāku viedokli par pirkstu rotaļu spēlēšanas ietekmi bērnu runas attīstības sekmēšanai var secināt, ka visi vecāki uzskata, ka pirkstu rotaļas ietekmē bērnu runas attīstību.

Uz jautājumu – cik sekmīgi tiek paplašināts bērnu vārdu krājums, regulāri spēlējot pirkstu rotaļas, arī visi vecāki apstiprināja, ka tiek paplašināts vārdu krājums, izmantojot pirkstu rotaļas.

Uz jautājumu par pirkstu rotaļu ietekmi viens vecāks atbildēja, ka vispār nezina, ko vēl ietekmē pirkstu rotaļas. Lielākā daļa vecāku uzskata, ka pirkstu rotaļas ietekmē arī uzmanību un domāšanu. Vismazāk vecāki domā, ka pirkstu rotaļa ietekmē bērnu drošības sajūtu. (skat. 7. attēlu)

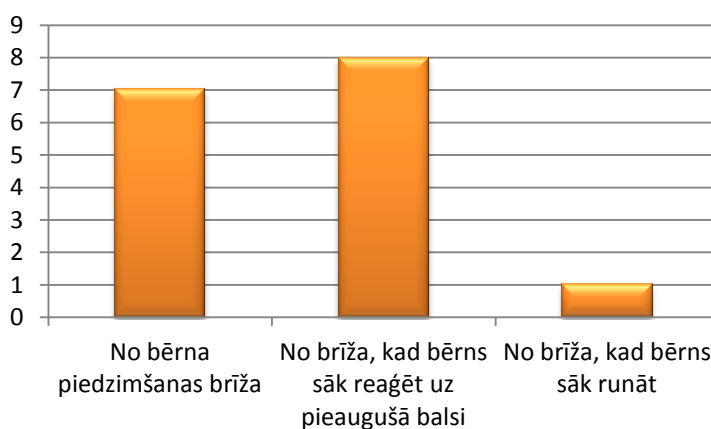
7.attēls. Pirkstu rotaļu ietekme.

Kopumā var secināt, ka lielākā daļa vecāku ir diezgan labi informēti par pirkstu rotaļu ietekmi uz domāšanas, uzmanības, atmiņas, iztēles, uztveres, drošības sajūtas un saskarsmes prasmi attīstību.

Uz jautājumu – no kāda vecuma var izmantot pirkstu rotaļas, 8 vecāki uzskata, ka pirkstu rotaļas var sākt izmantot no brīža, kad bērns sāk reaģēt uz pieaugušā balsi (skat. 8. attēlu). Viens vecāks uzskata, ka pirkstu rotaļas jāizmanto no brīža, kad bērns sāk runāt, bet 7 vecāki uzskata, ka no bērna piedzimšanas brīža.

8.attēls. Bērnu vecums, no kura var izmantot pirkstu rotaļas.

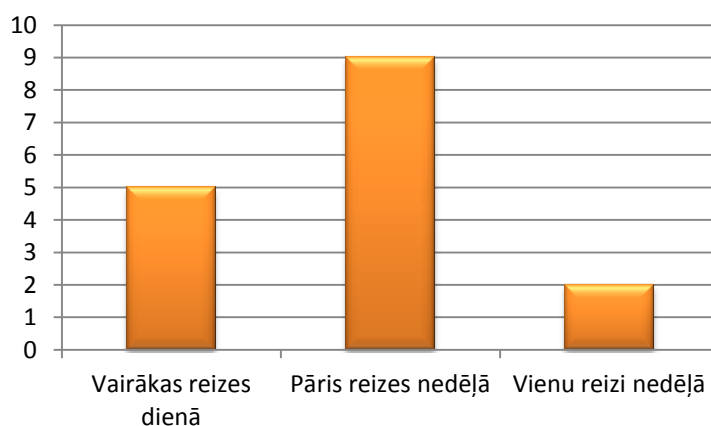

Būtībā vajadzētu sākt izmantot pirkstu rotaļas no bērnu dzimšanas brīža. B. Brice uzskata, „ka pirkstu rotaļas ir ieteicamas un piemērotas bērniem kopš agrīna vecuma, pat tad, ja bērns vēl nelalina, jo tekstu un darbības ar bērna rokām izpilda pieaugušais, nodrošinot pozitīvu emocionālu saskarsmi.”(Brice, B., 2007, 8)

Ļoti iepriecinoša atbilde bija uz jautājumu – vai vecāki izmanto pirkstu rotaļas darbojoties ar savu bērnu, visi vecāki atbildēja apstiprinoši ar „Jā”. Prieks, ka vecāki ir tik apzinīgi un domā par sava bērna nodarbināšanu ar lietām, kas veicina viņa attīstību.

Ir patīkami redzēt, ka 9 vecāki pirkstu rotaļas izmanto vairākas reizes nedēļā, darbojoties ar savu bērnu (skat. 9. attēlu).

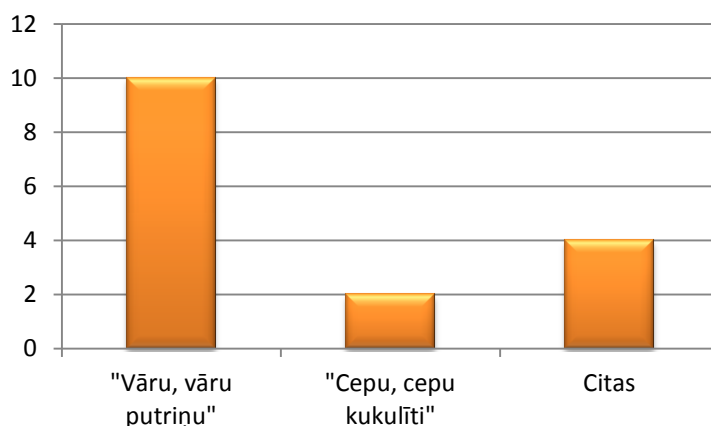
9.attēls. Pirkstu rotaļu izmantošana.

Ir 5 vecāki, kuri atvēl vairāk laika savam bērnam, lai vairākas reizes dienā ar viņu izspēlētu kādu pirkstu rotaļu. 2 vecāki pirkstu rotaļas izmanto vienu reizi nedēļā. Iepriecinoši ir tas, ka nav vecāku, kuri pirkstu rotaļas izmantotu retāk kā reizi nedēļā. Šeit noderētu citāts no grāmatas „Ģimenē aug bērns”, kur rakstīts, ka „bērna darbība kopā ar pieaugušajiem, viņa saskarsme un tuvība ar ģimenes locekļiem šajā vecumā ir nozīmīgākie psihiskās attīstības nosacījumi”. (Studente, 1985, 7)

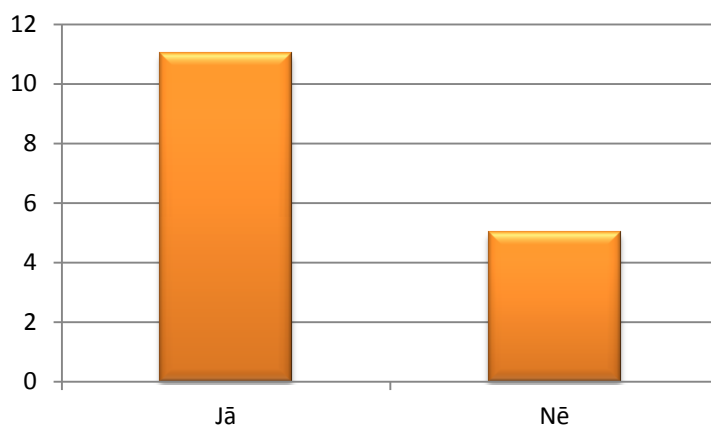
Vecāki min vairākas viņu bērnu mīļākās pirkstu rotaļas, bet vispopulārākā ir „Vāru, vāru putriņu” (skat. 10. attēlu). Divi vecāki ir minējuši mums visiem labi zināmo pirkstu rotaļu „Cepu, cepu kukulīti”, pārējie vecāki min dažādas rotaļas, piemēram, „Adiet bērni”, „Mazā mīļā mārīte”, „Zaķītis”, „Šis pirkstiņš vectētiņš ...”, rotaļas par dzīvniekiem, rotaļas ar roku un pirkstu lellēm.

10.attēls. Bērnu mīļākās pirkstu rotaļas.

Lielākā daļa – 11 vecāki atceras pirkstu rotaļas no savas bērnības, bet 5 vecāki neatceras (skat. 11. attēlu).

11.attēls. Cik vecāki atceras pirkstu rotaļas no savas bērnības.

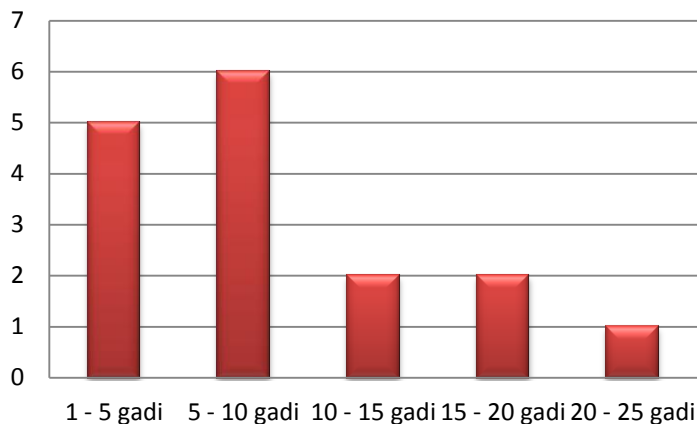
Tie vecāki, kuri atceras pirkstu rotaļas, visbiežāk nosauc rotaļu „Vāru, vāru putriņu”. Vēl tiek nosauktas rotaļas ar pirkstu lellēm, rotaļas „Jēcis, Pēcis lūr pa logu”, „Zaķis”, „Klip, klap vāciets baznīcā”, „Kaza nāk” un „Šūpolītes”.

Turpmākajā pētījuma gaitā tika noskaidrots citu pedagogu pieredze pirkstu rotaļu izmantošanā, tika izveidota aptaujas anketas (skat. pielikums), kuras tika izdalītas pirmsskolas izglītības iestādes „X” 16 pirmsskolas skolotājām.

Sākumā tika noskaidrots pedagoga darba stāžs pirmsskolā, jo no tā var būt atkarīga pedagoģiskā kompetence un prasme pirkstu rotaļu izmantošanā bērnu runas attīstības veicināšanai. Atbildes rāda, ka 5 skolotājām ir neliels darba stāžs – līdz 5 gadiem, 6

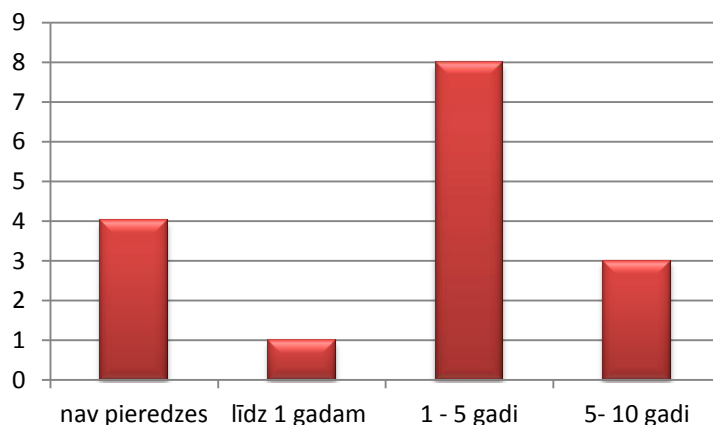
skolotājām ir darba stāžs no 5 – 10 gadiem, 2 skolotājām – 10 – 15 gadi, 2 skolotājām – 15 – 20 gadiem, tikai 1 skolotājai ir liels darba stāžs – 22 gadi. (skat. 12. attēlu)

12.attēls. Pedagogu darba stāžs pirmsskolā.

Īpaši tika izdalīs pedagogu pieredze darbā ar 1.5 – 3 gadus veciem bērniem, jo darbs ar šī vecuma bērniem ir savādāks. (skat. 13. attēlu)

13.attēls. Pedagogu pieredze darbā ar 1.5 – 3 gadus veciem bērniem.

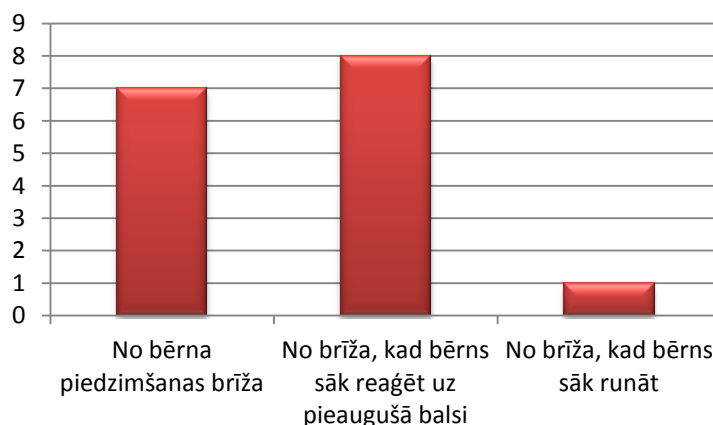
Šīs pirmsskolas izglītības iestādes 4 skolotājas nav strādājušas ar 1.5 – 3 gadus veciem bērniem, bet savā darbā izmanto pirkstu rotaļas. 8 skolotājas ir strādājušas ar šī vecuma bērniem 1 -5 gadus. Tikai 3 skolotājām ir salīdzinoši liela pieredze (5 – 10 gadi) darbā ar 1.5 – 3 gadus veciem bērniem. Gribas pieminēt D. Dzintere teikto: „Bērnu audzināšanas un mācīšanas efektivitāte un kvalitāte galvenokārt atkarīga no pedagoga, viņa personiskajām īpašībām, profesionālās sagatavotības.” (Dzintere, D., 1984, 75)

Visas skolotājas atzīst, ka pirkstu rotaļu spēlēšanai ir ietekme uz bērna runas attīstību. Viņas apstiprina, ka regulāri spēlējot pirkstu rotaļas tiek sekmīgi paplašināts bērnu vārdu krājums.

14 skolotājas apstiprina, ka pirkstu rotaļām ir arī ietekme uz domāšanas, uzmanības, atmiņas, iztēles, uztveres, drošības izjūtas, saskarsmes prasmes attīstību. Divas skolotājas nav pārliecinātas vai pirkstu rotaļām ir ietekme uz drošības izjūtas veidošanu. Viena skolotāja nezina vai pirkstu rotaļām ir arī ietekme uz saskarsmes prasmju attīstību. Šajā situācijā gribētos citēt T. Zīriņas sacīto: „Pirkstu rotaļas ļoti veiksmīgi var izmantot adaptācijas perioda sākumā, kad reizēm bērnam ir grūti šķirties no vecākiem. Tad audzinātāja var kopā ar bērnu izpildīt kādu no pirkstiņu rotaļām un tādējādi izveidot pozitīvu emocionālu saskarsmi, kas tajā brīdī mazulim ir visvairāk nepieciešama. Izmantojot pirkstu rotaļas, audzinātāja rada bērnam drošības izjūtu – bērns sāk saprast, ka bērnudārzā var justies labi, pakāpeniski attīstās interese par šo iestādi.” (Zīriņa, T., 2007, 41)

Uz jautājumu no kāda vecuma var izmantot pirkstu rotaļas tika piedāvāti atbilžu varianti. Atbilžu varianti uz kuriem tika sniegtas atbildes ir aplūkojami attēlā (skat. 14. attēlu).

14.attēls. Bērnu vecums, no kura var izmantot pirkstu rotaļas.

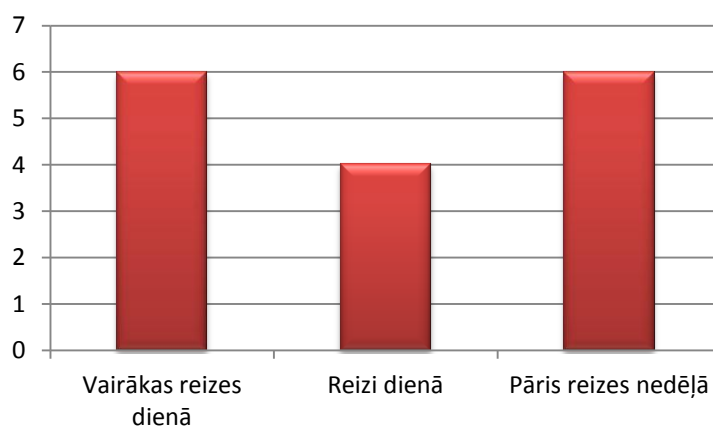

Lielākā daļa uzskata, ka pirkstu rotaļas var izmantot no brīža, kad bērns sāk reaģēt uz pieaugušā balsi, 7 skolotājas uzskata, ka pirkstu rotaļas var izmantot no bērna piedzimšanas brīža, 1 skolotāja uzskata, ka pirkstu rotaļas jāizmanto no brīža, kad bērns sāk runāt. Atbildes ir dažādas bet tā kā netika atzīmēti atbilžu varianti – no brīža, kad bērns sāk apmeklēt pirmsskolas izglītības iestādi un no brīža, kad bērns sāk mācīties lasīt, tad var secināt, ka pirkstu rotaļas jāsāk izmantot salīdzinoši agri. Arī B. Brice apskatot dažādu zinātnieku domas ir secinājusi, ka pirkstu rotaļas ir jāsāk izmantot jau zīdaiņu vecumā. „Dzirdes uzmanības

trenēšana jāsāk jau zīdaiņa vecumā, pievēršot bērna uzmanību dažādām skaņām. Tādēļ šajā vecumā svarīga ir māmiņas dziedātā šūpuļdziesma, skandētie ritma dzejoliši un pirkstu rotaļas.” (Brice, B., 2007, 7)

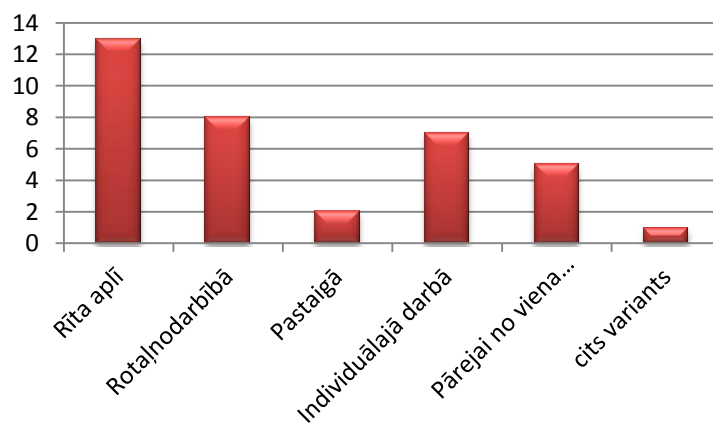
Prieks ir, ka nav neviens pedagogs, kurš pirkstu rotaļas neizmanto savā darbā. 6 skolotājas atzīmēja, ka pirkstu rotaļas izmanto vairākas reizes dienā un 6 skolotājas atzīmēja, ka pirkstu rotaļas izmanto pāris reizes nedēļā, 4 skolotājas atzīmēja, ka pirkstu rotaļas izmanto reizi dienā. (skat. 15. attēlu)

15.attēls. Pirkstu rotaļu izmantošanas intensitāte darbā ar bērniem.

Pēc atbildēm uz 8. jautājumu var spriest par to kurās dienas daļās pirkstu rotaļas tiek izmantotas. (skat. 16. attēlu)

16.attēls. Dienas daļas, kurās tiek izmantotas pirkstu rotaļas.

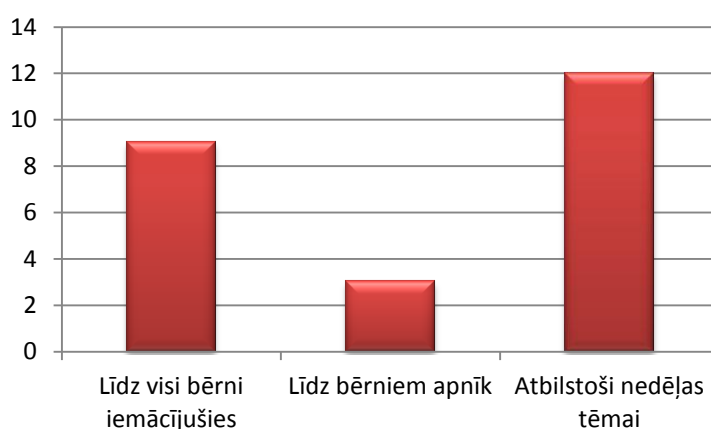

Lielākā daļa skolotāju pirkstu rotaļas izmanto rīta aplī, 8 skolotājas pirkstu rotaļas izmanto rotaļnodarbības laikā. Individuālajā darbā pirkstu rotaļas izmanto tikai 7 skolotājas,

bet diemžēl pastaigas laikā pirkstu rotaļas izmanto tikai 2 skolotājas. Apskatot rezultātus var izdarīt secinājumus, ka vai nu audzinātājam trūkst zināšanas, vai trūkst vēlēšanās biežāk darbā ar bērniem pielietot pirkstu rotaļas.

Pēc iegūtajiem rezultātiem 9. jautājumā (skat. 17. attēlu) var secināt, ka lielākā daļa skolotājas vienu pirkstu rotaļu spēlē vienu nedēļu, atbilstoši nedēļas tēmai, ir pirkstu rotaļas, kuras 9 skolotājas izmanto darbā līdz brīdim, kamēr visi bērni ir tās iemācījušies. 3 skolotājas izmanto vienu pirkstu rotaļu līdz brīdim, kad bērniem apnīk. Prieks, ka neviena skolotāja neizmanto katru dienu citu pirkstu rotaļu, jo tādai darbībai nebūtu nekādas jēgas.

17.attēls. Laika vienība, kad tiek spēlēta viena pirkstu rotaļa.

Iepriecina, ka visas skolotājas pirkstu rotaļas izmanto savā pedagoģiskajā darbībā, līdz ar to attīsta bērnu runu, sekmē vārdu krājuma paplašināšanos un gramatiski pareizas runas veidošanos, kā arī attīsta stāstīt prasmi.

Atbildes uz jautājumu par to, kādas ir audzināmo bērnu iemīļotākās pirkstu rotaļas atspoguļo, ka četras skolotājas izmanto pirkstu rotaļas, kuras ir jau mantotas no paaudzes paaudzē, tādas kā „Cepu, cepu kukulīti” un „Vāru, vāru putriņu”. Pārējās skolotājas min daudz dažādas pirkstu rotaļas, piemēram, „Visi pieci”, „Mazgāšanās”, „Niķīgie pirkstiņi”, „Mazā jaukā mārīte”, „Juku, juku sīki putni”, „Kad saule mosties sāk” u.c. pirkstu rotaļas.

Pārsvarā tiek izmantotas pirkstu rotaļas par ēst gatavošanu, kukaiņiem un dzīvniekiem, kā arī par higiēnu un ķermeņa daļām.

Pēc pētījuma veikšanas var secināt, ka aktīva un regulāra pirkstu rotaļu izmantošana darbā ar bērniem veicina 1.5 – 3 gadus vecu bērnu runas attīstību. Pirkstu rotaļas pilnveido skaņu izrunu, paplašina vārdu krājumu, veicina gramatiski pareizas runas veidošanos, attīsta stāstīt prasmi un dialogrunu.

Secinājumi

Analizējot pedagoģisko un psiholoģisko literatūru un tādu autoru, kā D. Markus, I. Miltiņas, B. Brices, D. Lieģenieces, I. Elnebijas, A.Ļubļinskas, I. Hadoņokas, V. Rūķes – Draviņas, B. Kraftes, D. Dzinteres, T. Zīriņas, I. Nazarovas, V. Kalniņas, D. Skrubes un Ļ. Vigotska darbus par bērnu runas attīstību un vecumposmu īpatnībām un veicot pētījumu par runas attīstības veicināšanas iespējām izmantojot pirkstu rotaļas tika secināts, ka:

1. Valoda ir ne tikai domāšanas, bet arī citu psihisko procesu – sajūtu, uztveres, atmiņas, iztēles, emociju (jūtu), gribas – izteikšanas līdzeklis.
2. Mūža pirmie 3 gadi ir visnozīmīgākais posms bērna runas attīstībā, jo tad izveidojas viņa pirmā valoda un veidoja priekšstats par valodas sistēmu vispār, šajā laikā bērns arī visvieglāk apgūst runu, īpaši strauji tas notiek no 1.5 – 3 gadu vecumam.
3. Runa veidojas ciešā mijiedarbībā ar bērna fizisko un psihisko attīstību, tāpēc līdzās darbam runas attīstības sekmēšanā ir jāorganizē darbības, kas veicina fizisko attīstību gan pamatkustības, gan sīkās pirkstu motorikas pilnveidi, jāvingrina arī sejas mīmikas kustības, redzes un dzirdes sajūtas, jāattīsta uzmanība, atmiņa un domāšana.
4. Sīkās pirkstu muskulatūras attīstība, kuru nodrošina pirkstu rotaļas, labvēlīgi ietekmē bērnu runas zonu funkcionēšanu galvas smadzenēs.
5. Pirkstu rotaļas ir ļoti pateicīgs līdzeklis runas attīstīšanā, kuru var izmantot ikvienā dienas momentā un kurš pilnveido skaņu izrunu, paplašina vārdu krājumu, veicina gramatiski pareizas runas veidošanos, attīsta stāstīt prasmi un dialogrunu.
6. Pirkstu rotaļas nodrošina ciešu, emocionālu kontaktu ar bērnu, kas ir ļoti nepieciešam bērna pirmajos dzīves gados.
7. Pirkstu rotaļu ietekmi uz bērnu runas attīstību apstiprina 16 pirmsskolas skolotājas un 16 bērnu vecāki.

Iegūtie rezultāti apstiprināja arī izvirzīto hipotēzi: ja pirmsskolas skolotājs ņems vērā pedagoģijas un psiholoģijas atziņas par bērnu un to runas attīstību, un ikdienā savā darbā ar bērniem izmantos pirkstu rotaļas, tad veiksmīgi tiks sekmēta 1.5 – 3 gadīgu bērnu runas attīstība.

Izmantotā literatūra un informācijas avoti

1. Aberberga – Augškalne, L., Koroļova, O. (2007) *Fizioloģija ārstiem*. Medicīnas apgāds, 516 lpp.
2. Albrehta, D. (1998) *Pētīšanas metodes pedagogijā*. Rīga: Mācību grāmata, 104 lpp.
3. Brice, B. (2007) *Pirkstiņu rotaļas*. Rīga: RaKa, 95 lpp.
4. Dzintere, D. (1984) *Rotaļa un darbs bērnudārzā*. Rīga: Zvaigzne, 99 lpp.
5. Dzintere, D., Boša, R. (1977) *Rotaļspēles*. Rīga: Mācību apgāds NT, 82 lpp.
6. Dzintere, D., Stangaine, I., (2007) *Rotaļa – bērna dzīvesveids*. Rīga: RaKa, 194 lpp.
7. Elnebija, I. (b.g.) *Pakāpieni bērna attīstībā*. Rīga: Pētergailis, 47 lpp.
8. Greble, V. (1973) *Latviešu bērnu folklorā*. Rīga: Zinātne, 230 lpp.
9. Hadaņonoka, I., Hadaņonoka, L., Staļģe, L., Merirande, R. (1999) *Kā raisās valodiņa?* Rīga: Rasa ABC, 62 lpp.
10. Kalniņa, V., Skrube, Dz. (1983) *Pirmsskolas vecuma bērnu valodas attīstīšanas metodika*. Rīga: Zvaigzne, 167 lpp.
11. Kļaviņa, S. (1997) *Valodas daba: Ievads vispārīgajā valodniecībā*. Lielvārde: Lielvārds, 79 lpp.
12. Krafte, B. (b.g.) *Pirkstiņu rotaļas*. Rīga: Puse Plus, 31 lpp.
13. Kriķe, B. (1994) *Rotaļspēles: prāta, emociju un gribas attīstīšanai pirmsskolā*. Rīga: Izglītības attīstības institūts, 24 lpp.
14. *Latviešu valodas vārdnīca*, (1987) Rīga: Avots, 883 lpp.
15. Lieģeniece, D., Nazarova, I. (1999) *Veseluma pieeja valodas apgūvē*. Rīga: RaKa, 112 lpp.
16. Ļubļinska, A. (1971) *Bērnu psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne, 382 lpp.
17. Markus, D. (2003) *Bērna valoda: no pirmā kļiedziņa līdz pasakai*. Rīga: Rasa ABC, 143 lpp.
18. Markus, D. (2007) *Bērns runā kultūras pasaulē*. Rīga: Rasa ABC, 159 lpp.
19. Millere, R., Segleniece, K. (1977) *Bērna augšana un attīstība*. Rīga: Zvaigzne, 79 lpp.
20. Miltiņa, I. (2005) *Skaņu izrunas traucējumi*. Rīga: RaKa, 251 lpp.
21. *Psiholoģijas vārdnīca* (1999) Sast. autoru kol. G. Breslava vadībā. Rīga: Mācību grāmata, 157 lpp.
22. Pučure, I. (2000) *Rotaļa – pirmsskolas vecuma bērnu pašapziņas sekmētāja. Bērns kā vērtība ģimenē un pirmsskolā*. Rīga: Izglītības soļi, 87 lpp.

23. Romenkova, V. (2008) *Bērnis ģimenē un sabiedrībā*. Rīga: Rīgas Skolēnu pils, 75 lpp.
24. Rūķe – Draviņa, V. (1992) *No pieciem mēnešiem līdz pieciem gadiem*. Rīga: Zvaigzne, 415 lpp.
25. Zīriņa, T. (2007) Pirkstu rotaļas latviešu tautasdziesmās kā runas prasmju aktivizētājas mazbērnu vecumā. *Vecuma grupu valodas īpatnības Latvijā: lingvistiskais, sociālais un kultūras aspekts*. Rīga: Izglītības soļi, 120 lpp.
26. Milts, A. (2004) *Ētika: Saskarsmes ētika*. Rīga: Zvaigzne ABC, 153 lpp.
27. Vigotskis, Ļ. (2002) *Domāšana un runa*. Madona: EVE, 391 lpp.
28. Studente, S., Dzintere, D., Hibnere, V., Jākobsone, I., Kārklīņa, V., Laizāne, S., Matule, G., Salputra, A. (red.) (1985) *Ģimenē aug bērns: mazbērns, pirmsskolas bērns*. Rīga: Zvaigzne, 135 lpp.
29. Malcuit, G., Pomerleau, A., Seguin, R. (red.) (2007) *Aktīvās lasīšanas iespēju programmas (ALI programmas): interaktīvās lasīšanas darbības*. Rīga: Bērnu un ģimenes lietu ministrija, 142 lpp.
30. Pētersons, A., Āboltiņa – Auziņa, I. (1998) *Vispārīgi atzinumi par valodu*. <http://valoda.ailab.lv/latval/vidusskolai/VALODA/v1.htm> (Skatīts: 21.05.2012)
31. Макасов, А. И. (1988) *Правильно ли говорит ваш ребенокю*. Москва: Просвещение, 157 с.
32. Под ред. Сохина, Ф. А. (1984) *Развитие речи детей дошкольного возраста*. Москва: Просвещение, 221 с.
33. Carroll, J. B. *Language and thought*. New Jersey: Englewood Cliffs Prentice-hall, INC, 116 p.
34. Bornstein, M. H., Lerner, R. M., Kagan, J. (2012) *Human Behaviour*. Encyclopaedia Britannica Online, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/275332/human-behaviour> (Skatīts: 23.05.2012)
35. Crystal, D. (2012) *Language*. Encyclopaedia Britannica Online, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/329791/language> (Skatīts: 23.05.2012)
36. Danger, S., Landreth, G. (2005) *Child-Centered Group Play Therapy with Children with Speech Difficulties*. International Journal of Play Therapy, Vol 14(1), 81-102. doi: [10.1037/h0088897](https://doi.org/10.1037/h0088897)

Cienījamie vecāki!

Lūdzu, aizpildiet šo anketu. Jūsu atbildes palīdzēs veikt pētījumu par pirkstu rotaļu ietekmi uz runas attīstību 1,5 – 3 gadus veciem bērniem. Aptauja ir anonīma.

1. Jūsu viedoklis par pirkstu rotaļu spēlēšanas ietekmi bērna runas attīstības sekmēšanai.

☐ Sekmē	☐ Nesekmē	☐ Nezinu
-----------------------------	-------------------------------	------------------------------

2. Cik sekmīgi tiek paplašināts bērna vārdu krājums, regulāri spēlējot pirkstu rotaļas?

☐ Tiek paplašināts	☐ Netiek paplašināts	☐ Neesmu ievērojis
--	--	--

3. Vai pirkstu rotaļām ir arī ietekme uz:

a) domāšanu;	☐ Jā	☐ Nē	☐ Nezinu
b) uzmanību;	☐ Jā	☐ Nē	☐ Nezinu
c) atmiņu;	☐ Jā	☐ Nē	☐ Nezinu
d) iztēli;	☐ Jā	☐ Nē	☐ Nezinu
e) uztveri;	☐ Jā	☐ Nē	☐ Nezinu
f) drošības izjūtu;	☐ Jā	☐ Nē	☐ Nezinu
g) saskarsmes prasmi	☐ Jā	☐ Nē	☐ Nezinu

4. No kāda vecuma Jūsprāt var izmantot pirkstu rotaļas?

☐ No bērna piedzimšanas brīža
☐ No brīža, kad bērns sāk reaģēt uz pieaugušā balsi
☐ No brīža, kad bērns sāk velties
☐ No brīža, kad bērns sāk runāt
☐ No brīža, kad bērns sāk apmeklēt pirmsskolas izglītības iestādi
☐ No brīža, kad bērns sāk mācīties lasīt

5. Vai Jūs izmantojat pirkstu rotaļas darbojoties ar savu bērnu?

☐ Jā	☐ Nē
--------------------------	--------------------------

6. Cik bieži Jūs izmantojat pirkstu rotaļas darbā ar bērniem?

☐ Vairākas reizes dienā
☐ Reizi dienā
☐ Pāris reizes nedēļā
☐ Vienu reizi nedēļā
☐ Pāris reizes mēnesī
☐ Pāris reizes gadā
☐ Nekad

7. Kāda ir Jūsu bērna mīļākā pirkstu rotaļa?

8. Vai Jūs atceraties kādu pirkstu spēli no savas bērnības?

☐ Jā(kādu)
☐ Nē

3. pielikums. Aptaujas anketa pirmsskolas skolotājām.

Cienījamās kolēģes!

Lūdzu aizpildiet šo anketu. Anketēšana notiek Lauras Lukauskas kvalifikācijas darba ietvaros. Aptauja ir anonīma.

1. Cik ilgi Jūs strādājat pirmsskolā?
2. Jūsu pieredze darbā ar 1.5-3 gadīgiem bērniem Ir (cik liela?) nav
3. Jūsu viedoklis par pirkstu rotaļu spēlēšanas ietekmi bērna runas attīstības sekmēšanai. Sekmē Nesekmē nezinu
4. Cik sekmīgi tiek paplašināts bērna vārdu krājums, regulāri spēlējot pirkstu rotaļas? Tiek paplašināts Netiek paplašināts Neesmu ievērojis
5. Vai pirkstu rotaļām ir arī ietekme uz:
 1. domāšanu; Jā Nē nezinu
 2. uzmanību; Jā Nē nezinu
 3. atmiņu; Jā Nē nezinu
 4. iztēli; Jā Nē nezinu
 5. uztveri; Jā Nē nezinu
 6. drošības izjūtu; Jā Nē nezinu
 7. saskarsmes prasmi. Jā Nē nezinu
6. No kāda vecuma Jūsprāt var izmantot pirkstu rotaļas?
 - No bērna piedzimšanas brīža
 - No brīža, kad bērns sāk reaģēt uz pieaugušā balsi
 - No brīža, kad bērns sāk velties
 - No brīža, kad bērns sāk runāt
 - No brīža, kad bērns sāk apmeklēt pirmsskolas izglītības iestādi
 - No brīža, kad bērns sāk mācīties lasīt
7. Cik bieži Jūs izmantojat pirkstu rotaļas darbā ar bērniem?
 - Vairākas reizes dienā
 - Reizi dienā
 - Pāris reizes nedēļā
 - Vienu reizi nedēļā
 - Pāris reizes mēnesī
 - Nekad

8. Kurā dienas daļā Jūs izmantojat pirkstu rotaļas?

- Rīta aplī
- Rotaļnodarbībā
- Pastaigā
- Individuālajā darbā
- Pārejai no viena darbības veida uz otru
- Cits variants

9. Cik ilgā laika vienībā tiek spēlēta viena pirkstu rotaļa?

- Katru reizi cita pirkstu rotaļa
- Ik pēc nedēļas
- Tad, kad visi bērni ir iemācījušies
- Tad, kad bērniem apnīk
- Atbilstoši nedēļas tēmai

10. Kādas ir Jūsu audzināmo bērnu mīļākās pirkstu rotaļas?
